

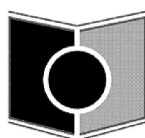
מראי מקומות

מס' 43

חודש כסלו תשע"ז

הלכות ברכות הנהנין

או"ח סימנים רב, רה

Dirshu
דרשו ד' ועוזו
קרן עולמית לחינוך
ועידוד לימוד התורה

קנין הלכה

לתשומת לבכם: במראי מקומות אלו הושקע עמל רב. אין להעתיק, לצלם וכד' ללא קבלת אישור בכתב מ"דרשו"

קנין הלכה

מראי מקומות

סימן רב

סעיף א

לענין ברכות משקין היוצאים מהפירות מצינו ג' אופנים:

- א. משקין היוצאים מענבים ומזיתים דינם כפרי ממש ואינם זיעה בעלמא, ולוקין עליהם משום ערלה, ואם הם של תרומה חייב זר האוכלן קרן וחומש.¹ אלא שלענין ברכה יש בזה חילוק בין שמן זית לבין יין: שמן זית ברכתו בורא פרי העץ, כמבואר בגמ' [ברכות דף לח:]. [ועיי"ש שהאריכו למצוא את האופן שמברכין עליו, כשאינו מזיק ואינו טפל למאכל שהוא מעורב בו].
- ב. יין, מתוך שהוא סועד את הלב כמו פת וגם הוא משמח, שנאמר ויין ישמח לבב אנוש, נתקנה לו ברכה מיוחדת בורא פרי הגפן.² [ולחלן (סי רח סעיף יז) נתבאר בשו"ע שאם בירך ברהמ"ז על יין יצא י"ח].
- ג. משקין היוצאין משאר פירות כגון דבש תמרים ויין תפוחים נתבאר בגמ' [דף לח:]. שנחלקו בזה תנאים, לפי ר"א הו' פרי וברכתו בפה"ע, ולפי ר' יהושע הו' זיעה בעלמא וברכתו שהכל. [וכן נחלקו לענין זר האוכלן כשהן תרומה אם משלם קרן וחומש].

יין מבושל

הראשונים נחלקו מהי ברכתו של יין מבושל:

- א. דעת רוב הראשונים [תוס' (ב"ב דף צז. ד"ה אילמא), רא"ש (שם סי' י), רמב"ן ורשב"א (שם), ר"ן (פסחים דף כה: בדפי הרי"ף) והמרדכי (ברכות סי' קכב)] שברכתו בורא פרי הגפן, והביאו תוס' דכן הוא בירושלמי פסחים [פ"י סוף ה"א] דיוצאין ביין מבושל ידי ארבע כוסות בפסח.
 - ב. דעת הרב שמעיה בשם רש"י [הובא בתוס' ב"ב דף צז. הנ"ל] ודעת רב האי גאון והרי"ף גיאת [מובאים בטור או"ח סי' ערב ס"ח] דיין מבושל ברכתו שהכל.
- טעם המחלוקת היא דהרא"ש כתב דיין מבושל נשתנה למעלותא, ובשם רש"י כתבו דאישתני לגרעיותא.

להלכה: בדיני ברכות הביא השו"ע את דעת רוב הראשונים שמברכין בפה"ג. ובדיני קידוש [סי' ערב] הביא השו"ע את שתי הדיעות, ולכן נקטין להלכה שאם המבושל והאינו מבושל שוין בטעם, יקדש על האינו מבושל, אך מ"מ לענין ברכה נקטין שברכתו בפה"ג.³

ביאורים והערות

1. בטעם שייך ושמך זית חשיבי כפרי נאמרו בראשונים שתי סיבות: [עיי' רשב"א ברכות דף לח:].
- א. עיקר נטיעתם של הגפנים והזיתים היא לצורך היין והשמן דרובם עומדים לכך, וכלשון רש"י [שבת דף קמג: ד"ה מודה], ולכן הן חשובים כעיקר הפרי.
- ב. משום שנאמר בתורה תירוש ויצהר, דהתורה החשיבתו, כמשקא חשוב ולא כזיעה בעלמא, עיי' בגמ' [חולין דף קכ:].
2. בדיעבד אם בירך על היין בורא פרי העץ, ציין המשנה ברורה [סי' רח ס"ק ע] שנחלקו בזה הראשונים והפוסקים, בשעה"צ [שם ס"ק סז] הביא דעת הרא"ה והריטב"א שבדיעבד יצא י"ח, ואילו בתוס' [ברכות דף יב.] ובמרדכי שם בשם מהר"ם מבואר דלא יצא. וכן נחלקו בזה האחרונים, הפנים מאירות והאבן העזר והחיי אדם כתבו שיצא י"ח בדיעבד, והמג"א בשם ר"י הלוי והנזירות שמשון והמגן גיבורים נקטו שלא יצא, וסיים המשנה ברורה דספק ברכות להקל.
3. ולענין י"ש העשוי מיין [קוניאק], והיינו שמבשלים את היין עד שהאדים של האלכוהול שביין עולים, ואוספים אדים אלו ויוצרים מזה

קנין הלכה

מראי מקומות

מיץ ענבים

בגמ ב"ב [דף צו:] איתא סוהמ אדם אשכול ענבים ואומר עליו קידוש היום, והיינו שגם מיץ ענבים שעדיין לא החל לתסוס כלל דינו כיון, ומוזה למד הרשב"א [שו"ת ח"א סי' קסה] דה"ה דמברכין בפה"ג על יין שהוא עדיין תוסס.⁴

יין שנתערב בשכר

הרמ"א הביא את דברי הרשב"א שכתב דאם נתערב יין בשכר אזלינן בחר הרוב, אם הרוב יין מברך בפה"ג, דאז היין עיקר והשכר טפל לו, ואם הרוב שכר מברך שהכל.⁵

ודעת הגר"א שגם כשהשכר רוב מברך בפה"ג, וכתב הביה"ל [ד"ה מברך] דמעמו הוא משום דס"ל דלא חשבינן את השכר לעיקר ביחס ליין.⁶

והנה המג"א [ס"ק ג] הביא שהש"ך הגיה דמייירי דוקא בשכר תאנים, וביאר המג"א דרצונו לומר דשכר מסוג אחר מפסיד את טעם היין, ואף כאשר היין הוא רוב ברכתו שהכל. ובשעה"צ [ס"ק יד] הביא שבתשב"ץ עצמו מוכח שדבריו אמורים לגבי כל סוג שכר, ולאו דוקא שכר תאנים, אמנם כתב השעה"צ שעיקר סברת המג"א מסתברת, דאם יהא משקה אחר שתערובתו מפסידה את טעם היין, תהא ברכתו שהכל אף כאשר היין הוא רוב.⁷

ביאורים והערות

את היי"ש, שהוא משקה חריף, נחלקו הדעות: בספר מור וקציעה כתב שברכתו בפה"ג, כיון שבו נמצא עיקר כוחו של היין, והחיד"א בספר מחזיק ברכה חלק עליו והביא משו"ת התשב"ץ [ח"ג סי' רצא] ומשו"ת הרדב"ז [ח"ד סי' רצט] שאין דין המשקה הזה כדין יין, ואין גוי אוסרו במגע, וגם כתב דנשתנה טעמו ומראיתו מטעם ומראה יין, ולכן נקט שברכתו שהכל, והביא שכבר העירו הראשונים דכך הוא המנהג. [אמנם החזו"א הורה לברך על קוניאק בפה"ג, כן הביא בספר ארחות רבינו ח"א עמ' פו-פז].

4. ולענין מיץ ענבים מפוסטר, שהפיסטור גורם לכך שאינו ראוי לתסוס וליהפך ליין, נחלקו פוסקי זמנינו: א. הגרש"ז אויערבאך זצ"ל כתב [מנחת שלמה ח"א סי' ד] שברכתו בפה"ג, כיון שכבר חל בו שם יין כשנסחט, אינו פוקע ממנו אף כשאינו ראוי לתסוס, וכן כתבו בשו"ת מנחת יצחק [ח"ח סי' יד], ובשו"ת שבט הלוי [ח"ט סי' נח]. ב. ובשם הגר"ש אלישיב זצ"ל הובא [בספר שבות יצחק הלכות פסח פרק יא] שנקט שברכתו שהכל, דדינו כמו ה"אירופי" המוזכר בב"י בשם הארחות חיים שברכתו שהכל, וביאר שהכוונה למיץ ענבים שנותן בו אבקה שגורמת שלא יתסוס, דכן הוא לשון הכנה"ג (תשובה סי' א) שכתב שמברכין עליו שהכל כיון שהעפר הניתן בו גורם שלא יעשה יין. [אמנם בשו"ת מנח"י הנ"ל כתב שבתשובות הר"ן [סי' ה), ובתשובות בעי חיי (שגם הוא מבעל הכנה"ג) מבואר שיש דין יין למיץ הענבים שניתנה בו העפר הנ"ל, ואם נגע בו גוי נאסר, ונתבאר שם שעצם עירוב העפר אינו מפקיעו מתורת יין, ודן רק לגבי השלב השני של ה"אירופי" שהיו מבשלים אותו עד שנקפה כמו דבש, ועל שלב זה דנו אם נאבד ממנו תורת יין. ונמצא שיש ב' תשובות סותרות מבעל הכנה"ג. ובשו"ת הר"ן מבואר דהוי יין]. וע"ע בתשובת שבט הלוי [ח"ט סי' כח] הנ"ל שכתב דבריו ע"פ המאירי [ב"ב דף צו:] שגם סוג יין מתוק שאינו בא לידי יין המשכר, אינו פסול אלא לנסכים ולא לקידוש ולברכת בפה"ג.

5. וכתב השעה"צ [ס"ק יד] שבתשב"ץ משמע שאף לענין מגע גוי ביין, אמרינן שאם השכר הוא רוב היין בטל לגביו ואינו נאסר, משא"כ אם היין הוא רוב. [אמנם אם היה יין שנאסר מחמת מגע גוי ואח"כ נתערב בשכר, נחלקו בזה המג"א [סי' רד ס"ק טז] והט"ז [יו"ד סי' קיד ס"ד], שלפי הט"ז דינו כנתערב במים ובטל באחד משה, ולפי המג"א כל שנותן טעם ה"ז אוסר.

6. אמנם כתב הביה"ל דכיון שהרבה אחרונים כתבו כהרמ"א, לכן כשהשכר רוב יברך שהכל, ולענין ברכה שלאחריה אם שתה רביעית יין מעורב בשכר, והשכר רוב, ישתה יין אחר בשיעור רביעית ויברך מעין ג'.

7. מבואר בדברי המג"א [והשעה"צ שנקט לדינא את סברתו] דאף באופן שהיין הוא רוב, אמרינן דמשעה שנפסד טעמו ברכתו שהכל, [דהיה מקום לדון דאף אם נאבדה ממנו מעלת יין לענין ברכת בפה"ג, מ"מ יברך בפה"ע, כמו יין חי אליבא דר' אליעזר]. וע"ע בא"ר [סי' רד ס"ק י] שכתב בשם העולת תמיד שאם היין רפה באופן שגם מיעוט מים מפסיד טעמו אינו מברך בפה"ג, ומשמע שמברך שהכל.

קנין הלכה

מראי מקומות

והקשה הפמ"ג מהא דמבואר [סי' רד] במג"א [סי' רד ס"ק טז] שאם נתערב יין בשאר משקים ברכתו בפה"ג אף כשאין ביין אחד מששה במשקין, ולהט"ז [יו"ד סי' קיד ס"ק ד] כשיש ביין אחד מששה ברכתו בפה"ג, ולמה הצריכו כאן רוב. וכתב הביה"ל [ד"ה ואם] דהתם מיירי במשקין שדרך למוזג את היין בהם וכעין הא דמוזגין יין במים, ובוה היין עיקר ומברכים עליו, משא"כ עירוב יין בשכר שאין זו דרך של מציגת היין, אין השכר נמפל ליין אלא אם הוא מיעוט.

ונמצא שיש כמה חילוקי דינים במציגת יין בשאר משקין:

א [מציגת יין במים נתבאר דינו להלן [סי' רד ס"ה], דביינות שבזמן הגמרא שהיו חזקים, אם היין אחד מששה במים מברכין עליו בפה"ג.

ב [שאר משקין שדרך למוזג בהן את היין, להט"ז דינם כמים ושיעורן אחד מששה, ולהמג"א כל שהיין נותן טעם מברך עליו בפה"ג.⁸

ג [קונדיטון שליש דבש, שליש פלפלין ושליש יין, ברכתו בפה"ג אף שהיין מיעוט, והדבש והפלפלין באו להטעים את היין ולהשביחו. ד] עירב יין בשכר, אם הרוב יין מברך בפה"ג ואם הרוב שכר מברך שהכל. [ולדעת הש"ך דין זה נאמר דוקא בשכר תאנים ולא בשאר שכר, וכך נקט המג"א, אך התשב"ץ לא כתב כן].

ה [עירב יין במשקה המפסיד את טעמו, מברך שהכל אף שהיין הוא רוב, כן נקטו המג"א והמשנה ברורה.

ובזמנינו שהיינות חלשים, כתב הביה"ל [סוד"ה מברך] שאם נאכד טעם היין בשיעור מועט יותר של מציגת ברכתו שהכל.

סעיף ב

מקור הדין הוא בסוגיית הגמרא ברכות דף לו ע"א וע"ב, ותחילתה עוסקת בדין צלף, איזה חלקים ממנו נחשבים פרי ואיזה חלקים אינם נחשבים פרי, והשוו בזה דיני ברכות עם דיני ערלה, ובהמשך הסוגיא עסקו בנידון של דברים הנעשים שומר לפרי, דאסירי לענין ערלה, ולענין זה הובא נידון אחר, מאיזה שלב של צמיחת הפרי חל בו שם פרי. והשוו בזה בגמ' דיני ערלה לדיני שביעית, דיש איסור לקצוץ עץ פרי בשביעית משעה שצמחו בו הפירות. וכתבו הרא"ש והרשב"א שגם לענין דיני ברכות הדין כן.

ולכן כתב הרא"ש לדינא, שאין מברכין על ענבי בוסר ברכת בורא פרי העץ אלא משהגיע לשיעור פול חלבן [וכמבואר שם בסוגיא], וכתב השו"ע דלפני שיעור זה מברך בורא פרי האדמה, וכך מבואר בתוס' [דף לו: ד"ה שיעורו]. וכתב המג"א דהטעם הוא משום דכל דבר שגדל על האילן ואינו עיקר הפרי ברכתו בפה"א.

אמנם בשו"ת פנים מאירות וכן בביאור הגר"א [ס"ק ז], וכן בגשמת אדם [כלל נח ס"ק ה] הקשו על הדברים האלו, דהא גם לענין שביעית אסרו לאכול את הפירות עד שיעשו אוכל, והיינו שיגיעו לעונת המעשרות, ולכן נקטו דאף שלענין ערלה מיקרי פרי, וכן לענין איסור קציצת אילנות בשביעית, מ"מ עדיין אינו פרי הראוי לאכילה, ומסתבר שלענין ברכה תלוי בזמן חיוב מעשר, שאז הוא ראוי לאכילה, ורק משהגיע לעונת המעשרות מברך בורא פרי העץ, וקודם לכן מברך בורא פרי האדמה [כך כתב הביה"ל ד"ה ושאר]. וכתב הביה"ל [שם] שיש לנהוג כן, והיינו דקודם שהגיעו הפרי לעונת המעשרות אין לברך בפה"ע אלא בפה"א.⁹ אך הוסיף שהנהוג כהשו"ע יש לו על מי לסמוך.

ביאורים והערות

8. החיי אדם והגר"ז השמיטו את דברי המג"א האלו [סי' רד].

9. והיינו כשראוים לאכילה אף שלא על ידי הדחק, דאם נאכלים רק ע"י הדחק יבואר להלן שהביה"ל חשש לשיטת החיי אדם והעוללות אפרים שאין מברכים על זה בפה"ע אלא אם ימתקו על ידי האור.

קנין הלכה

מראי מקומות

מחלוקת השו"ע והרמ"א

השו"ע כתב דשאר כל האילנות חוץ מענבים, משויציאו פרי מברכין בפה"ע, וכן הוא בטור, והרמ"א כתב דבחרובים וזיתים יש שיעור אחר. מקור הדברים הוא במשנה שביעית [פ"ד מ"י], דלפי ב"ש השיעור לאיסור קציצת אילנות בשביעית הוא משויציאו פרי, ולפי ב"ה יש לענבים וזיתים וחרובים שיעור אחר, ושאר כל האילנות משויציאו פרי. וכבר הקשה הב"י על הטור למה כתב דבריו בבית שמאי, ומ"מ בשו"ע סתם כדברי הטור.¹⁰

והרמ"א נקט כדברי בית הלל, וכתב הגר"א [ס"ק ז] דנראה שגם הרא"ש התכוין לפסוק כן אלא שקיצר בדבריו.

בוסר הנאכל על ידי הדחק

כתב השו"ע שבכל האילנות משעה שיצא הפרי ברכתו בפה"ע, אלא א"כ הוא מר ועפון ביותר עד שאינו ראוי לאכילה אפילו ע"י הדחק. וכתב המשנה ברורה [ס"ק יח] שמבואר מזה שאם הפרי נאכל ע"י הדחק ברכתו בורא פרי העץ.

אמנם החיי אדם [נשמת אדם כלל נא ס"ק ה] והעוללות אפרים פקפקו על דין זה, דכיון שאינו נאכל אלא על ידי הדחק למה ייחשב פרי, וצ"ח החיי אדם לסעיף יב [להלן] דפרי שרוב בני אדם אוכלין רק על ידי בישול, האוכלו חי מברך שהכל, וכל שכן חבא שעדיין לא נגמר הפרי כלל, ורוב בנ"א אינם אוכלים אותן באופן זה. ולפי דבריהם מברך שהכל, והובאו דברי החיי אדם במשנה ברורה [ס"ק יח], ועיין ביה"ל [סוד"ה ושאר] שכתב כדברי החיי אדם, שאם לא היו ראויים אלא ע"י הדחק אין לברך בפה"ע.¹¹

ואם מיתק את הפרי ע"י בישול, ברכתו בפה"ע גם לפי החי"א והעוללות אפרים.

לגבי קושית החי"א מאי שנא פרי בוסר שאינו נאכל אלא על ידי הדחק שכתב השו"ע שברכתו בפה"ע, מפרי הנאכל רק על ידי בישול, כתב הביה"ל [להלן סעיף יב ד"ה מברך] דפרי בוסר כפי שהוא גם ללא מעשה אדם עתיד להיות פרי גמור, ובה אמרינן שמשעה ראשונה שנחיה ראוי לאכילה אף על ידי הדחק, הוי פרי וברכתו בפה"ע. אבל פרי שגם כשהוא גמור אינו ראוי לאכילה אלא על ידי בישול, אין עליו עיקר שם פרי עד שיתבשל, ולכן ברכתו שהכל.¹²

פרי בוסר הנאכל רק ע"י מיתוק

כתב השו"ע דפרי שלא נגמר והוא מר או עפון ביותר אין מברכין עליו כלל. וכתב המג"א [ס"ק ה] בשם הדברי חמודות [פרק כיצד מברכין אות ט] שאם מיתקן על ידי האור מברך שהכל.

ביאורים והערות

10. וכתב הב"י [בדק הבית] דנראה שאין ללמוד דיני ברכות מדיני שביעית, שהרי חרובים אף כשהגיעו לשיעור שישרשו, מ"מ מרים הם ואינם ראויים לאכילה. והדברים צע"ג דא"כ כ"ש שאין לברך עליהם בפה"ע משויציאו, דהרי שלב זה שיוציאו הפרי קודם לשלב של ישרשו, וכן הקשה הגר"א [ס"ק ז].

11. הביה"ל הביא את החיי אדם, בהמשך למה שהביא קודם לכן את שיטת הגר"א והפמ"א שאין לברך בפה"ע קודם שהגיע הפרי לעונת המעשרות, אך סיים הביה"ל שהנוהג כהשו"ע אין למחות בידו דיש לו על מי לסמוך, ועל זה הביא את דברי החי"א, שאם אין הפרי נאכל אלא על ידי הדחק אין לברך בפה"ע, והיינו שבכח"ג מצטרפת גם שיטת החי"א שלא לברך בפה"ע, אבל אין ללמוד מזה שבמקרה שיהא פרי שהגיע לעונת המעשרות ואעפ"כ אינו נאכל אלא על ידי הדחק [וכמו שהביא הביה"ל בסוף דבריו לגבי תפוחים], שגם בזה היה מורה כהחיי אדם. [גם בפרי שלא הגיע לעונה"מ ואינו נאכל אלא על ידי הדחק, שבזה נקט הביה"ל שלא יברך בפה"ע, לא התפרש בדבריו מה יברך, אם יברך בפה"א מצד שיטת הגר"א והפמ"א דקודם עונה"מ מברך בפה"א, או יברך שהכל מצד טענת החיי אדם דמתוך שאינו נאכל אלא ע"י הדחק ברכתו שהכל].

12. ובשו"ת אג"מ [או"ח ח"א סי' נז ענף א] כתב לחלק באופן אחר, דפרי הנאכל ע"י בישול, כיון שאפשר עכשיו לתקנו לאכילה ע"י בישול, האוכלו בלי בישול בטלה דעתו, אבל פרי בוסר, מאחר שנתלש מן האילן אין לו תקנה אלא להיאכל כפי שהוא, ולכן לא בטלה דעת האוכלו וברכתו בפה"ע.

קנין הלכה

מראי מקומות

וציין המג"א לסעיף ג' [דגרעיני הפירות המרים שמיתקן ע"י האור מברך שהכל] ולסעיף יד [בענין אגוז רך], וכן הביא המשנה ברורה [ס"ק יט]. וכתב דהמעם משום דכיון שהם מרים ואינם ראויים לאכילה אין הם נחשבים אלא כעץ בעלמא. אמנם השעה"צ [ס"ק יט] הביא מספר עוללות אפריים, וכן ממשמעות הגר"א [סעיף ג'], דחולקין על סברא זו, וסוברים דכיון שזהו גוף הפרי הנאכל, ומבחינת גודלו חל בו שם פרי אלא שהוא מר, כל שמיתקן ע"י האור חוזר להיות כפרי וברכתו בפה"ע. [ולפי הגר"א נאמר דין זה גם בגרעיני הפירות ולא רק בפרי עצמו. אמנם הוסיף השעה"צ שלפי הגר"א אם הוא לפני עונת המעשרות לא יברך בפה"ע רק בפה"א, וכמבואר לעיל דכן הוא שיטת הגר"א].

ונמצא שהובאו בזה ג' מחלוקות בין הפוסקים:

א] לדעת הרא"ש והרשב"א והטוש"ע משיצאו הפירות מברכין עליהם בפה"ע [אם אינם מרים ביותר]. ולדעת הפנים מאירות והגר"א אין מברכין בפה"ע לפני עונת המעשרות, וקודם לכן ברכתן בורא פרי האדמה.

ב] פרי שמבחינת גודלו ראוי הוא לשם פרי אך אינו נאכל אלא על ידי הדחק, לדעת השו"ע ברכתו בפה"ע, והחיי"א והעוללות אפרים פקפקו בזה ולדעתם ברכתו שהכל, דהוי כעין פרי שדרכו בבישול והוא אוכלו חי.

ג] פרי שאינו גמור, אך מבחינת הגודל כבר היה ראוי לברך עליו בפה"ע, אך הוא מר ועפ"ן ביותר עד שלא היו מברכין עליו כלל, ומיתקן על ידי האור, לדעת הדברי חמודות והמג"א והמשנה ברורה ברכתו שהכל, ולדעת העוללות אפרים [הובא בשעה"צ ס"ק יט, וכן משמע מהגר"א, כיון שמיתקן על ידי האור מברך עליו ברכתו הראויה.¹³

סעיף ג

הראשונים נחלקו בדין גרעיני הפירות:

א] תוס' [דף לו: ד"ה קליפי] והרא"ש [ס' ד] והמרדכי [ס' קיד] ורבינו יונה [דף כה: מדפי הרי"ף ד"ה ומדלגבי] כתבו שמברכין עליהם בפה"ע, דמזה שנוהג בהם דין ערלה חזינן שהם נחשבים חלק מהפרי.

ב] הרשב"א [דף לו:] כתב שאין מברכים על הגרעינים בפה"ע, ומה שנוהג בהם דינן ערלה הוא מריבו"א דקרא דאת הטפל לפרי, וכדמרבין קליפי הפירות.

ולא נתפרש ברשב"א איזו ברכה מברך על הגרעינים, וכתב בספר אבודרהם שלהרשב"א מברך בפה"א, וכ"כ הפרישה והגר"א והאבן העזר והדרך החיים והמאמר מרדכי [הובאו דבריהם בשעה"צ ס"ק כב], ודלא כהפר"ח והא"ר שכתבו שמברך שהכל [וכ"כ הרשב"ץ בדעת הרשב"א]. ורע"א כתב על דברי הפר"ח "ולא ידעתי למה".

ולהלכה הסכימו הרבה אחרונים לשיטת הרשב"א, וכ"כ הגר"א שמברך בפה"א, וכן הביא המשנה ברורה [ס"ק כג].

כתב בדרך החיים שבדיעבד אם בירך על גרעינים בפה"ע יצא י"ח שכן דעת רוב הראשונים.

כתב החזו"א [ס' לג ס"ק ג] דגרעינים שיש בהן לחות וראויים למוצצם מברך עליהם בפה"ע, וכמבואר בירושלמי המובא בר"ש

ביאורים והערות

13. וכתב השעה"צ [ס"ק יט] שגם מדברי הגר"א [סעיף ג] נראה כהעוללות אפרים, דכל שמיתקן הוי פרי ולא איכפת לן מה שהיה מר בתחילה, אלא שלפי הגר"א יהא חילוק בזה בין אם הגיע לעונה"מ שאז ברכתו בפה"ע, לבין אם לא הגיע לעונה"מ שמברך בפה"א.

קנין הלכה

מראי מקומות

[פי"א תרומות מ"ה] דגרעינים כאלו יש בהם איסור תרומה, ומוכת מזה שהמין שלהם חשיב אוכל וחייב במעשר וממילא ברכתו בפה"ע. 14

גרעינים מרים שמיתקן על ידי האור

כתב השו"ע שאם הגרעינים היו מרים ומיתקן ע"י האור מברך שהכל. מקור הדין הוא בחידושי הרשב"א [דף לו:], והקשה המג"א [ס"ק ז] דהרשב"א לשיטתו שהגרעינים אינם כעיקר הפרי, לכן א"ש דאם הם מרים ומיתקן מברך שהכל, אך לפי מה שפסק השו"ע כרוב הראשונים שמברכים על הגרעינים בפה"ע, א"כ יש לדמותו לשקדים המרים שמיתקן, שברכתם בפה"ע כמבואר להלן [סעיף ה].
ותירץ המג"א דגרעינים שאני, דכאשר אינם ראויים לאכילה גם התוס' מסכימים שאין הם נחשבים מעיקר הפרי. וכתב בדה"ח שבדיעבד אם בירך בורא פרי האדמה על גרעיני מרים שמיתקן יצא, והובא בשעה"צ [ס"ק כ].

סעיף ד

מקור הדין שברכת השמן היא בורא פרי העץ הוא בגמ' דף לה:, ושם התבאר דאף שכן הוא עיקר דינו של השמן, מ"מ ברוב המקרים אין מברכין כן, או משום ששמן בפ"ע מוזק לגוף, או משום שהוא טפל למאכל שנאכל עמו, ולא מצאו בגמרא ציור שמברכין על השמן בפ"ע אלא בחושש בגרונו שאוכלו מעורב באניגרון [מ"א דסילקא], דכיון שאוכלו לרפואה השמן עיקר והאניגרון טפל לו, ומברך על השמן בורא פרי העץ.

ויש בזה כמה פרטי דינים וכדלהלן:

א. כתב המשנה ברורה [ס"ק כז] השותה שמן זית בלי תערובת כלל אינו מברך עליו כלל, שאזוקי מוזק, ואפילו חושש בגרונו ושותה אותו לרפואה אינו מברך, דאזוקי מוזק. [והרמב"ם (פ"ח ה"ב) כתב דמברך שהכל, וכתב עליו הטור דכיון דאזוקי מוזק אין מקום לברך עליו, וכן מבואר ברי"ף ובהגמ"י שאינו מברך עליו].

ב. האוכל שמן עם פת אינו מברך על השמן, משום שהוא טפל לפת, ואם חושש בגרונו ואוכלו עם פת כדי שלא יזיקנו השמן, נחלקו בו הפוסקים:

- א. המג"א [ס"ק ח] והב"ח [להלן סי' ריב] כתבו שבכה"ג השמן עיקר והפת טפלה לו, ומברך בפה"ע.
 - ב. הא"ר, הנחלת צבי והשע"ת כתבו שגם בכה"ג הפת עיקר, אף שאוכל עמה הרבה שמן, ונוטל ידיו ומברך על הפת ואינו מברך על השמן.
- ואם אוכל את הפת לשתי מטרות, גם כדי שלא יזיקנו השמן [שאוכלו משום שחושש בגרונו], וגם לשבוע ממנו, בזה לכו"ע הפת עיקר ומברך עליו, ופותר את השמן.

ג. האוכל שמן מעורב באניגרון [מי סילקא]:

- א. אם אוכלו משום שחושש בגרונו, השמן עיקר והאניגרון טפל, ומברך בורא פרי העץ.

ביאורים והערות

14. אמנם כתב החזו"א שברשב"א משמע שבכל גווני ברכתם שהכל. [ולכאורה היה מקום לומר דהרשב"א אינו מתייחס לגרעין שראוי למוצצו כאוכל גמור, רק הוא כעין מי פירות ולכן יש בזה דין תרומה וחייב במעשר, אבל ברכתו שהכל. אך במשנה בעוקצין (פ"ב מ"ב) איתא דגרעין של רוטב דהיינו של תמרה לחה מצטרף לשיעור האוכל לענין טומאת אוכלין, וחזינן שהוא אוכל ולא משקה, ואולי רק מדרבנן הוא].

קנין הלכה

מראי מקומות

ונחלקו הפוסקים בדיון זה: הב"ח כתב דהיינו אף כשמערב באניגרון מעט שמן. והא"ר כתב דדוקא כשמערב הרבה שמן, אז השמן נחשב עיקר [אף שהאניגרון רב ממנו בכמות, דהא אוכלו רק משום שחושש בגרונו]. ובשעה"צ [ס"ק לג] כתב דמסתבר להכריע, שאם כמות השמן שניתן די בה לצורך רפואת גרונו, אז השמן עיקר, ואם לא האניגרון עיקר.

ב. אם אינו חושש בגרונו ונתן שמן לתוך אניגרון, מבואר בגמרא שהאניגרון עיקר. [ולחלן יבואר מה ברכתו של האניגרון].

אמנם נחלקו בזה הראשונים:

א. דעת הבה"ג והרמב"ם [פ"ח ה"ב] והגהות מיימוניות שגם אם נתן הרבה שמן בתוך האניגרון מ"מ האניגרון עיקר.

ב. דעת הר"ר יוסף המובא בטור הוא דאם נתן הרבה שמן לתוך האניגרון, מברך עליו אף כשהאניגרון רב ממנו, דאף שאינו אוכלו לרפואה מ"מ נהנה מהשמן, ודעת הטור כהר"ר יוסף.

ופסק השו"ע כהבה"ג והרמב"ם שהאניגרון עיקר, ואינו מברך על השמן כיון שאינו חושש בגרונו ואינו אוכלו לרפואה.

גם בנידון זה נחלקו הפוסקים:

א. מהט"ז משמע שמה שנקמינן שהאניגרון עיקר כשאינו חושש בגרונו, היינו כשהוא מרובה על השמן, אך אם השמן מרובה הוא עיקר, וכתב השעה"צ [ס"ק לה] דמהפמ"ג משמע שמצדד כהט"ז.

ב. אבל המג"א [ס"ק י] כתב דאף כשהשמן מרובה מהאניגרון, מ"מ האניגרון עיקר. וכתב השעה"צ דכן מצדד גם מהר"ם

בנעט [בביאורו למרדכי] וכן משמע באבודרהם, וסיים השעה"צ בצ"ע, ומלשון המשנה ברורה [ס"ק לג] והשעה"צ

[ס"ק לו] משמע שנקט לדינא כהמג"א וכדלקמן.

מה מברך על האניגרון כשהוא עיקר

הרמב"ם [פ"ח ה"ב] כתב דמברך שהכל, וכתב המשנ"ב [ס"ק לד] דכן מוכח ברבינו יונה וכן פסק הרמ"א. והמג"א [ס"ק יא] תמה דהא בס' רה פסקינן דברכת מי שלקות כגון מים דסילקא, היא פרי האדמה. וכתב המשנה ברורה [ס"ק לד] שהגר"א יישב את פסק הרמ"א, דהכא מירי שתיקנו לשתייה וזוהי ברכתו שהכל, [משא"כ מי שלקות הבאים לאכילה ולא לשתייה].

ובשעה"צ [ס"ק לו] הביא שדעת הבה"ג והרי"ז והאבודרהם דגם הכא שעירבבו עם שמן ברכתו של האניגרון בפה"א, והביא שהא"ר כתב הכרעה בזה, דהיכא שהאניגרון מרובה מברך בפה"א, אבל היכא שהשמן מרובה על האניגרון, מברך שהכל, וכן פסק המגן גבורים.¹⁵

סעיף ה

הפוסקים חילקו בין שקדים רגילים הראויים לאכילה כשאר פירות [והם נקראים שקדים מתוקים], לבין שקדים המרים, דשקדים מתוקים עיקר אכילתם כשנגמר פריים והם גדולים, ולכן כשהם גדולים מברך בפה"ע, וכשהם קטנים ועיקר מה שנאכל בהם הוא הקליפה החיצונית, ואין בני אדם נוטעים אותם לשם כך, לכן ברכתן שהכל, כמבואר בס' רד [ס"א], ובמשנה ברורה [ס"ק יב] שהעתיק מלשון תשובת הרשב"א [סי' תכח].

ובסעיף דין התפרש דין שקדים המרים, שהאוכלם אינו מברך עליהם כלל דאזקי מזקי, וכשהם קטנים ועיקר אכילתן הקליפה

ביאורים והערות

15. ומבואר מזה שהא"ר והמג"ג נקטו כהמג"א [ס"ק יא], שגם כאשר השמן מרובה על האניגרון, מ"מ אם אינו חושש בגרונו האניגרון עיקר.

קנין הלכה

מראי מקומות

החיצונית, ברכתן בפה"ע.

וכתב הרא"ש [סי' ג'] דהטעם הוא משום דכיון שבגודלן הן מרים, נטעו להו אינשי ע"ד לאכול את קליפתן כשהן קמנים, ונמצא שזהו גמר פריים.

דין שקדים המרים לענין מעשרות

בגמ' [חולין דף קכה:] מסקינן [לפי תוס' [שם] והרא"ש [ברכות פ"ו סי' ג'] והרמב"ם [פ"א מעשר ה"ט] דשקדים המרים פטורים ממעשר בין בגודלם ובין בקוטנם, [וכתב הרמב"ם דהטעם הוא משום שאינו אוכל]. ולפי"ז תמה הרא"ש [שם] על הבה"ג, למה כתב לברך על הקטנים בפה"ע, והרי בסוגיא [דף לו.] השוו דיני מעשר לדיני ברכות, ואם פטרינן להו ממעשר ה"נ לא יברכו בפה"ע אלא שהכל. וכתב הרא"ש דמצינו חילוק בין דיני מעשר לדיני ברכות בענין עלי צלף, שאין מעשרין אותן כלל ולא חשיבי אף כירקות, ואעפ"כ מברכין עליהן בפה"א דאסור ליהנות מהעוה"ז בלי ברכה, ונתנו להם דין ירקות, וה"נ שקדים המרים בקטנותם אף שפטורים ממעשר משום שלא נגמר הפרי, מ"מ כיון שנטעי אדעתא דהכי וראויים לאכילה קצת ונהנין מהן, לכן אינו מברך שהכל,¹⁶ [ומשמע שהרא"ש מסיק לברך בפה"ע וכ"כ הטור].

שקדים מרים שמיתקן

כתב רבינו יונה [דף כב:] בדפי הרי"ף ד"ה [ואומרים] והרא"ש [סי' ג'] שאם מיתקן את השקדים המרים מברך בפה"ע, וכן פסק השו"ע. [וכתב המשנה ברורה (ס"ק לו) בשם הלחם חמודות דהרי זה כשאר פירות שאין ראויין לאכול חיים ואוכלן מבושלים].¹⁷

קליפת שקדים המרים בגודלם

מהשו"ע משמע שגם על קליפות שקדים המרים בגודלן אין מברכים, ועיין בביה"ל שנתקשה בזה למה לא יברך עכ"פ שהכל, וכתב דאולי לא חזי הקליפה לאכילה.

סעיף ו

מקור הדין של צלף הוא בגמ' ברכות [דף לו.], והתבאר שם שבצלף יש ד' חלקים: א. אבינות, והן עיקר הפרי. ב. קפריסין, והן כמו קליפה ופרח שסביב האבינות, והוא נופל בזמן גמר הפרי. ג. תמרות, והוא כמין יבלות ע"ג העלים. ד. עלים. ויש חילוק ביניהם לענין ברכות:

א] אבינות

לכו"ע ברכתן בורא פרי העץ, והן אסורים משום ערלה גם בחו"ל, וחייבים במעשר.

ביאורים והערות

16. ובמעדני יו"ט תמה על הרא"ש, דמ"מ כיון שאין להם שם פרי לענין ערלה ומעשרות למה לא יברך שהכל. והא"ר פסק שיברך בפה"ע, אך ברא"ש משמע, וכ"כ הטור והגר"א והגר"ז והפמ"ג שברכתו בפה"ע.

17. אמנם על כרחנו לא דמי לגמרי, דשאר פירות חייבים במעשר ומפריש מהם אף כשהן חיים קודם שבשלים, ושקדים המרים פטורים ממעשר אף לאחר שמיתקן כדמשמע ברמב"ם [פ"א מעשר ה"ט], וכן כתב שם בדרך אמונה. וצ"ל דכיון שאין עיקר נטיעתן ע"מ למתקן כשהן גדולים, לכן לא דמו לגמרי לפירות שאינם נאכלים חיים. [ומה שכתב הלבושי שרד שנטעי גם אדעתא למתקן, צ"ל דיש בנ"א דנטעי אדעתא למתקן אך אין הרוב עושין כן].

ונמצא מצב מחודש, דיש פרי שמברכין עליו בפה"ע, ואפ"ה פטור ממעשר, והיינו כגון שקדים המרים שגמר פריין בא להם בתלוש. ועיין דרך אמונה [פ"ד תרומות הכ"א].

קנין הלכה

מראי מקומות

ב] קפריסין,

מסקינן בגמ' שלענין ערלה בא"י יש שאוסרם, אך בחו"ל מותרים.

ונחלקו הראשונים לענין ברכה:

א] הבה"ג, הרי"ף והרמב"ם [פ"ח ה"ו] נקטו שברכתן בפה"א, דמתוך שלענין ערלה דנו אותו כספק ערלה בחו"ל, א"כ הוי ספק גם לענין ברכה, ומספק יש לברך בפה"א.¹⁸

ב] תוס' [דף לו: ד"ה והלכתא] והרא"ש [סי' ג] נקטו שנקמינן לעיקר דקפריסין הווי פרי ולכן ברכתן פרי העץ, ורק לענין ערלה מותרים בחו"ל, משום דכל המיקל בארץ הלכה כמותו בחו"ל [אף שאינו בגדר ספק].
לחלכה: הטור והשו"ע כתבו לברך בפה"א מחמת הספק. ובדעבד אם בירך בפה"ע כתב רע"א שיצא ידי ברכה מחמת הספק, הן משום שהתוס' והרא"ש נקטו שברכתן בפה"ע, והן משום שלפי הרי"ף גופא הקפריסין הוי ספק עץ ספק אדמה. [ולא הזכיר רע"א את שיטת הראב"ד שנקט שקפריסין אינו עץ מדין ודאי, ואין בהן ערלה כלל ופטורים ממעשר].

ג] תמרות

לענין ברכה נקטו הפוסקים בפשיטות שברכתן בפה"א, ולא התפרש אם זה דין ודאי, או שגם זה מחמת הספק כמו הקפריסין, [והרמב"ם לא הזכיר דין התמרות והעלין כלל].

והנה לענין מעשרות נחלקו התנאים בסוגיא [ברכות שם], דר"א סובר שגם התמרות חייבות במעשר, ור"ע סובר שרק האביונות חייבין. ולכאורה להלכה היינו צריכים להחמיר כר"א ולעשר גם את התמרות, דלא מצינו תנא שיאמר שיטה אמצעית, שאביונות וקפריסין חייבין במעשר ותמרות פטורים. והחזו"א [מעשרות סי' ב ס"ק ו] דן לומר שהברייתא שאמרה שמכריזין על התמרות בפה"א היא שיטה אמצעית. [והרמב"ם [פ"ב תרומות ה"ד] פטר גם את הקפריסין מתרו"מ, וכ"ש את התמרות. וכתב החזו"א (שם) שהרמב"ם נקט שמדין ודאי פסקינן שקפריסין אינם פרי, וכ"ש תמרות].

העלים

לכו"ע ברכתן בפה"א ואין חייבין במעשר ואין בהן ערלה, ומ"מ חשיבי קצת פרי משום שנמעי גם אדעתא דידהו.

בזמן הזה

כתב הברכ"י שבזמן הזה מכריזין על התמרות ועל העלין שהכל, כיון שבזמנינו אין נוטעים אדעתא דידהו, והובאו דבריו בשעה"צ [ס"ק מא].¹⁹

ביאורים והערות

18. כך כתב רבינו יונה [דף כה: ד"ה ומדלגבי] בביאור דברי הבה"ג והרי"ף. ומבואר מדבריו שבא"י נוהגת ערלה בקפריסין אף להרי"ף, כפשטות הגמרא, ולפי"ז צריך גם לעשר את הקפריסין. אמנם הרמב"ם פסק כדין ודאי שקפריסין אינו פרי, בפ"ב מתרומות [ה"ד] פסק שא"צ לעשרן, ובפ"י מע"ש [ה"ג] כתב שאין ערלה נוהגת בהן. וכתב החזו"א [מעשרות סי' ב ס"ק ו ד"ה ובפלוגתא] שהרמב"ם נקט בדעת הבה"ג והרי"ף דלא מחמת הספק נקט מר בר"א [בגמ' דף לו:]: שהקפריסין מותרין משום ערלה, אלא מדין ודאי, וגם בא"י אין בהן ערלה וגם פטורים ממעשר.

19. ועיי"ש שהביא את הדברים בשם מהר"י פראג'י, וכתב עוד שם המהר"י הנ"ל שבמקומו עיקר הנטיעה של הצלף בא לשם הקפריסין, ולכן כתב שבמקומו מברכים עליהם בפה"ע. ועיין חזו"א [או"ח סי' קנו הוספות לסי' רב בסוף הדברים] שלמד מדברי הברכ"י האלו, שבנידונים הקשורים להרגלי אכילה משתנה הדבר לפי הזמן והמקום.

קנין הלכה

מראי מקומות

קליפות תפוזים שריקתן

האחרונים נחלקו בדיון קליפות תפוזים מרוקחות בדבש וסוכר:

א] המג"א [ס"ק יז] כתב שברכתן בפה"ע, דכיון שהן שומר לפרי ונתרבו לענין ערלה הרי הן כהפרי עצמו, [ולא דמו לקפריסין שהאריכו בגמ' לבאר שאינן בגדר שומר לפרי], וכן מצינו דין ערלה בקליפי רימון. ב. ואי משום שאינן נאכלים בלי ריקוח, גם עלי ורד אינם נאכלים אלא ע"י ריקוח, ואעפ"כ ברכתן בפה"ע כיון שכן הוא עיקר תיקונם. ג. עוד סיים המג"א דקליפי תפוזים ראויים קצת לאכילה גם בעודם חיים.

וכדברי המג"א כתבו גם בשו"ת פנים מאירות ובחיי אדם.²⁰

ולפי המג"א מסתבר שיש לעשר את קליפות התפוזים.

ב] הט"ז [סי' רד ס"ק טו] האריך לומר שברכתן בפה"א, ומעמו משום דדמו לקפריסין, דאף דחשיבי קצת פרי הואיל ונוטעים על דעת לאוכלן, מ"מ אינם עיקר הפרי וברכתן בפה"א. [ואף שקליפת התפוז היא שומר לפרי אין זה נפק"מ אלא לענין ערלה, דאיתרבי מאת הטפל לפרי, אך אין לפרש דריבוי זה בא לומר שהקליפה היא חלק מהפרי, והראי' מזה שדין נטע רבעי אינו נוהג בקליפי הפירות כמבואר ביו"ד (סי' רצד) דלא נתרבה הטפל לפרי אלא בערלה ולא ברבעי].

וכדברי הט"ז כתבו בספר בגדי ישע ובגר"ז וביד הקטנה.

ג] ובספר עולת תמיד וכן באלהו רבא [סי' רג] כתבו שברכתן שהכל, משום דלא נטעי אינשי אדעתא דקליפין אלו כלל, וגם אינן ראויות לאכילה כלל כשהן חיים.

וכן כתב גם החזו"א [סי' לג ס"ק ב], עיי"ש שהאריך לבאר דמצד עצמן בלי ריקוח אינם נאכלים כלל, והאוכלו בטלה דעתו, וכל מה שיש לדון הוא מצד שמרקהין אותן, ובה כתב החזו"א דפרי שאינו ראוי אלא ע"י ריקוח לא חשיב כפרי אלא אם רובו עומד לכך, אבל אם רק מיעוט מהקליפות נרקחות ורובן נזרקות לא הוי פרי כלל וברכתן שהכל. [ומטעם זה כתב גם דלא נוהג בהן דין שביעית].

והמשנה ברורה [ס"ק לט] הביא את שלש הדיעות הנ"ל, ונקט למעשה [בשם הדרך החיים] דמחמת הספק יש לברך שהכל, וכבר התבאר שכן דעת החזו"א.

סעיף ז

מקור הדיון של פירות שנתמעכו הוא בסוגיית הגמרא דף לה. דא"ל ההוא מרבנן לרבא טרימא מהו, ופירש"י כל דבר הכתוש קצת ואינו מתרסק, ושאל את רבא מהי ברכתו, והביאו לזה מימרא דרב אסי דתמר של תרומה מותר לעשות מהן טרימא ואסור לעשות מהן שכר, ומסקינן והלכתא תמרי ועבדינהו טרימא מברכין עליהו בפה"ע, מ"ט במילתייהו קיימי כדמעיקרא. ופירש"י [ד"ה מותר], דהא דמותר לעשות מהתמרים של התרומה טרימא, הוא משום שאינו נחשב שמפסיד ומזין אותן, וחזינן מזה שגם במצב של טרימא אמרינן דהתמרים קיימים בעין לפנינו וקיימי במילתייהו, ולכן ברכתן בפה"ע.

ומבואר בסוגיא דדיני ברכות ודיני הפסד תרומה תלויים זה בזה, לענין נידון זה אי חשבינן להפרי כנמצא בעין אף שנתמעך.

ביאורים והערות

20. טעמו של החי"א התבאר בנשמ"א [כלל נג], והוא משום דס"ל דקליפות הפירות הראויות לאכילה הוו פרי גמור, ולענין ערלה הן אסורות גם בלי הריבוי של את הטפל לפרי, [ורק לגבי קליפות אגוזים ורימונים שאינן ראויות לאכילה הוצרכנו לריבוי זה שיהא בהן איסור ערלה]. והוסיף דנטעי גם אדעתא דקליפות אלו, וכפי שאנו רואים שהביאו אלפי ליטרות של קליפות ממדינות דגדלים בהם התפוזים. והחזו"א [סי' קנו הוספות לסי' רב] כתב על דברי החי"א, דמ"מ רוב הקליפות נזרקות, ומאכל שאינו ראוי לאכול חי רק ע"י בישול או ריקוח, ואין רובו נרקח, אינו בגדר אוכל כלל וברכתו שהכל.

קנין הלכה

מראי מקומות

פרי שהתרסק לגמרי

א [רש"י כתב דמרימא היינו שהפרי כתוש מעט ואינו מרוסק, וכן כתב הטור [וכתב זאת גם בקיצור פסקי הרא"ש סוס"י יב], ודייק מזה בתרומת הדשן [ס' כט] שמשמע שאם התרסק לגמרי ברכתו שהכל.
ב [אמנם הרמב"ם [פ"ח ה"ד] כתב "תמרים שמיעכן בידו ועשאן כמין עיסה" ברכתן בפה"ע, ומשמע שאפילו מיעכן לגמרי ברכתן בפה"ע.

ובתרומת הדשן [ס' כט הנ"ל] דן בגודגדניות שמבשלים אותם עד שנימוחים לגמרי, ומעריבין בהן תבלין ודבש מה ברכתן, ומסיק לברך עליהם שהכל משום שימת רש"י והטור הנ"ל, וכתב דאף אם יש בדבר ספק, מ"מ בספק מברכין שהכל. והובאו דברי התה"ד בב"י [סוס"י רד].

להלכה: השו"ע [סעיף זה] העתיק את לשון הרמב"ם, והיינו שלא פסק כרש"י והטור שנתמעכו לגמרי ברכתן שהכל. והרמ"א כתב דלפי פסק השו"ע יש לברך בפה"ע על הריבה [פאוידלא] שעושין מגודגדניות, ואח"כ הביא דיש אומרים לברך עליהן שהכל, וסיים דטוב לחוש לכתחילה לברך שהכל, אבל בדיעבד אם בירך בפה"ע יצא כי כן נראה עיקר.²¹

האם יש חילוק בין נתמעכו לגמרי לבין נתבשלו ונימוחו

הפוסקים נחלקו בדעת הרמ"א:

א [הלבוש והמג"א והא"ר כתבו דמה שכתב הרמ"א דטוב לחוש לכתחילה ולברך שהכל, היינו דוקא בגודגדניות שנתבשלו ונימוחו לגמרי, [והוסיף רע"א בשם הפרישה דנעשו כמשקה ואין שם אוכל עליהם], אבל בתמרים שלא נתבשלו אף שנתמעכו לגמרי מורה הרמ"א שברכתן בורא פרי העץ.

ב [אמנם בשכנה"ג וכן העולת תמיד והלחם חמדות והגר"א נקטו שהרמ"א חשש לשיטת רש"י, ולכן כל שאינו בגדר "כתוש קצת" אלא נתמעך לגמרי, ברכתו לכתחילה שהכל לדעת הרמ"א, וכתב בשעה"צ [ס"ק מז] דכן מוכח בתה"ד ובב"י.

אמנם לענין הלכה כתב המשנה ברורה דאף את"ל שהרמ"א חולק גם בתמרים שנתמעכו לגמרי, מ"מ להלכה קיי"ל לחלק בין שני האופנים: דבנתמעכו לגמרי אך ממשן קיים, שלא נימוחו וניכר תוארן וצורתן במקצת ברכתן בפה"ע כהשו"ע, [ובביה"ל (ד"ה תמרים) הביא שכן דעת הרמב"ם והערך והאו"ז והרוקח ופסקי הרא"ז], ורק בריבה שהגודגדניות נימוחו ואבדו כל צורתן ולא ניכר כלל מה הם, בזה נקטינן כהרמ"א לברך לכתחילה שהכל. [וציין בביה"ל שכך כתב הרא"ה, וכן מוכח מהאבודרהם המובא במג"א (ס' רה ס"ק ט).²²

אמנם לענין ברכה אחרונה, אם יהא זה פרי משבעת המינים, נקט המשנה ברורה לברך ברכה מעין שלש, דכיון שברכת בורא נפשות אינה פוטרת מעין שלש כמבואר בס' רח [סעיף יג], וגם ברמ"א עצמו מבואר שהעיקר כהרמב"ם שבכל גיוני ברכתו בפה"ע, לכן יברך מעין שלש.

ביאורים והערות

21. ובמאכל שאין דרך לאוכלו מרוסק כלל, כגון תבשיל העשוי מקמח קטניות, הסתפק בשעה"צ [ס' רח ס"ק מד] אם יצא י"ח בדיעבד בברכת בפה"ע.

22. כתב הגר"ז [סעיף יז] דמה שהתבאר [ס' רח ס"ה] שמברכים על קמח חטים שהכל, אף אם לא נטחן דק דק ועדיין יש בו טעם של חטים, הוא משום שהשתנה תואר החטים לגמרי בטחינתם, משא"כ בתמרים שנתמעכו.

קנין הלכה

מראי מקומות

פירות שדרך לרסקן

בתרומת הדשן [סי' כט] הקשה דלפי מה דמשמע מרש"י בפירות שנתרסקו לגמרי ברכתן שהכל, למה אמרה הגמ' [דף לו:]: דמברכין על הומלתא בפה"א, ופירש"י [יומא דף כא:]: דמיירי בסוג של ממרח העשוי מבשמים שחוקים הנתונים בדבש. וכתב לתרץ דמתוך שאורחיהו בהכי לכתוש ולשחוק כל הבשמים לכן חשיבי קיימי במילתיהו וברכתן כברכת הפרי, משא"כ דבר שאין דרכו להיות תדיר מעוך ומרוסק.

והנה לשון המשנה ברורה [ס"ק מד] שמקורו בחיי אדם [כלל נא ס"י] "אם רוב אכילת הפירות האלו הוא ע"י ריסוק אף לכתחילה מברך בפה"ע", ומשמע דבעינן שתהא רוב האכילה ע"י ריסוק. וע"ע במשנ"ב [סי' רח ס"ק לח] שכתב "שעיקר דרך אכילתו בכך" ובשעה"צ [שם ס"ק מב] כתב "שרוב דרך אכילתו בכך". [אמנם בס"י רג בשעה"צ ס"ק יט נקט לשון "שדרכן בכך"].

ומדברי החזו"א [סי' לג ס"ק ה ד"ה ויש] העוסק בדין משקין היוצאים מן הפירות, דלשיטת הרשב"א אם רובן של הפירות לסחיטה דין המשקה כעיקר הפרי, יש ללמוד דאפשר דלא בעינן שיהא רוב הפירות עומדים לכך, אלא דאם רוב בנ"א משתמשים בו גם לסחיטת המשקה אפשר דסגי בזה, והוסיף, ואפשר דכל שרוב בנ"א נוחא להו במשקין כמו בפירי מיקרי עומד לסחיטה, וסיים בצ"ע. וה"נ יש לומר בנידון ריסוק פירות, שאם רוב בנ"א נוח"ל ברסק הפרי כמו הפרי עצמו סגי בזה להיחשב שעומד לכך, וכן כתב החזו"א [להלן שם ד"ה עוד] "שרוב בנ"א יהבי חביבותם על המשקה ונהנין בו כהפרי".

תפוחי אדמה מרוסקים [פירא]

כתב המשנה ברורה [ס"ק מ] שתפוחי אדמה מעורבים לגמרי דינם כתמרים שנתמעכו לגמרי, דאכתי ממשו קיים, ולכן ברכתם בפה"א ולא שהכל.²³ [אמנם אם נתרסקו בבלגדר ואבדה כל צורתן ברכתן שהכל].

שומשמיין שריסקן

המג"א [סי' רה ס"ק ט] הביא שהאבודרהם כתב דשומשמיין שטחנן ברכתן שהכל. וכתב המג"א דצריך לומר הטעם מפני שאין צורתן עליהן כלל [והיינו דדמי לפאוידלא שבסעיף דידן ולא לתמרים שנתמעכו שממשן קיים]. ובספר אבן העזר האריך לתמוה דהא קי"ל דכל פירות שריסקן לגמרי לא נשתנה ברכתן, והוסיף דכן מסקנת האחרונים בס"י רב [ס"ז], ומה דנקטו דקמח חיטים ברכתן שהכל הוא משום דאית ליה עילויא אחרינא בפת, והביא גם מרבינו יונה [דף כו. מדפי הרי"ף ד"ה והפת] שכתב שהטעם דפת קטנית ברכתו שהכל הוא משום שאין דרך אכילת הקטניות בכך.

והמשנה ברורה [סי' רה ס"ק יז] הביא את ה; מחלוקת הזו בין המג"א לבין האבן העזר ולא הכריע, ולכאורה צ"ע דכבר הכריע המשנה ברורה [סי' רב ס"ק מב] דהיכא שאין הממשות קיימת מברכין לכתחילה שהכל, וזה דלא כאבן העזר, ומה נתחדש בדברי האה"ע].

סעיף ח

מקור הדין שדבש תמרים ברכתו שהכל הוא בגמ' ברכות דף לה, ואמרו בגמ' שהטעם הוא משום דאינו אלא זיעה בעלמא, והוסיפו בגמ' שזה אליבא דר' יהושע הסובר שלענין ערלה אין לוקין על דבש תמרים ועל יין תפוחים. [משא"כ לפי ר"א דס"ל שלוקין משום ערלה על המשקין האלו, ה"נ יסבור שברכתן בפה"ע].

ביאורים והערות

23. וכן בלביבות מטוגנות של תפוז"א ובגודל תפוז"א, כיון שממשן של התפוז"א ניכר ברכתן בפה"א, כן כתבו הגריש"א [קובץ תשובות ח"ג סי' לב] והגרשז"א [הובא בספר ותן ברכה].

קנין הלכה

מראי מקומות

ובתבנו התוס' [ד"ה האי] והרא"ש [סי' יב] דה"ה כל משקין היוצאין מן הפירות ברכתן שהכל, וכן כתבו תלמידי רבינו יונה והרשב"א, וכן נפסק להלכה בשו"ע.

פירות שרוב אכילתן על ידי סחיטה

בגמ' [דף לט.] איתא דמי בישול של סילקא ושיבתא ברכתן בפה"א, והקשו הראשונים [רשב"א דף לח. רא"ש סי' יח] מה החילוק בין מי הבישול לבין משקין היוצאין ע"י סחיטה שברכתן שהכל. ותירץ הרשב"א דכיון שהסילקא והשיבתא רוב אכילתן ע"י שליפה לכן יש דין פרי גם למי הבישול שלהם, אך פירות שהרגילות היא לאכול את גוף הפרי, משקין היוצאים ממנו הן זיעה בעלמא ולא פרי וברכתן שהכל, וה"ה מי בישול שלהם דינם כזיעה וברכתן שהכל. והרא"ש [סי' יח] כתב לחלק בין מי בישול לבין סחיטה, דמשקה היוצא ע"י סחיטה אין בו טעם הפרי, משא"כ כאשר מכשל את הפרי "אפשר שמכרך בורא פרי העץ".

והנה כמה אחרונים²⁴ ובכללם המשנה ברורה [שעה"צ ס"ק נד], נקטו דהרא"ש חולק על הרשב"א וסובר דאף בפירות שרוב אכילתם ע"י סחיטה ברכתם שהכל, ומתוך שהשו"ע [סעיף זה וכן להלן סי' רה ס"ג] כתב בסתמא שמכרכין שהכל, משמע שזה בכל גווניו, אף בפירות שרוב אכילתן ע"י סחיטה, אך דן לומר אולי השו"ע נקט כן רק מחמת הספק ולא הכריע דלא כהרשב"א, והביא שכך כותב בספר מאמר מרדכי. וכתב דנפקא מינא לענין דיעבד, דהיינו אם טעה ובירך על מיץ של פירות אלו ברכת בורא פה"ע, שאם השו"ע הכריע דלא כהרשב"א א"כ צריך לחזור ולברך שהכל, אך אם רק מחמת הספק אינו חוזר ומברך, דיתכן שיצא י"ח בברכת בפה"ע.

והחזו"א [סי' לג ס"ק ה ד"ה עוד] דן לומר שהרא"ש מודה להרשב"א דהיכא דעיקר דרכו בסחיטה חשיב המשקה פרי ומברך בפה"ע, ולמד כן גם משיטת הטור בסוכר, דס"ל דברכתו בפה"ע, וכן למד כן מדברי התה"ד [סי' כט] שכתב דאע"ג דבעלמא פרי שנתרסק לגמרי יצא מתורת פרי, מ"מ אם דרך אכילת הפרי בכך לא פקע שם פרי מהרסק²⁵. ולגבי הגדרת הרוב שלגביו נקט הרשב"א דאם דרך אכילת הפרי בכך חשיב המשקה פרי, לשון השעה"צ [ס"ק נד] דהיינו פירות שרוב אכילתן על ידי סחיטה. והחזו"א [סי' לג ס"ק ה ד"ה ויש וד"ה עוד] צידד דאם רוב כנ"א נחא להו במשקה כמו בפרי, מיקרי פרי העומד לסחיטה.

מיץ תפוזים

החזו"א [או"ח סי' לג ס"ק ה] הסתפק אם מותר לסחוט מיץ מתפוזים שיש בהן קדושת שביעית, דאם המיץ חשיב זיעה בעלמא הרי זה הפסד הפרי, ונמא לומר דסחיטה הרגילה שמערין את כל בשר הפרי לתוך הכוס, ה"ז עדיף משאר סחיטה אלא הוי כמו טרימא²⁶ שמעיקר הדין ברכתה בפה"ע, וממילא מותר לעשות פאוידלא מפירות שביעית, ואף אם הוי כמיץ ולא כטרימא, מ"מ להרשב"א פרי שרוב כנ"א משתמשים בו לסחיטה חשיב המיץ כפרי, והוסיף דאפשר דליכא דפליג על הרשב"א. וסיים דלמעשה צ"ע.

ובספר ארחות רבינו [הוספות לחלק א] כתב בשם הגר"ח קנייבסקי שליט"א שלמעשה בירך החזו"א על מיץ תפוזים ברכת שהכל, וכן מקובל להורות.

ביאורים והערות

24. מאמר"ר הובא בשעה"צ [ס"ק נד], חמד משה ונהר שלום המובאים בשעה"צ [סי' רה ס"ק כב].

25. אמנם מדברי הרמב"ם [פ"ח ה"ה] בסוכר הקנים, שדימה את הסוכר לדבש תמרים, מוכח לכאורה דס"ל דגם אם כל עיקר גידולו של הפרי הוא עבור המיץ שלו, אין המיץ נחשב פרי וברכתו שהכל.

26. לכאורה צ"ע דכיון שממשו של התפוז המרוסק קיים, א"כ הוי בגדר כתוש קצת דלכו"ע ברכתו בפה"ע, ואולי כיון שהכל עומד לשתייה ולא לאכילה דמי טפי לפרי שנימוח דתלוי במחלוקת הפוסקים.

קנין הלכה

מראי מקומות

המוצץ פרי

כתב בהגהת רע"א בשם הפר"ח בתשובת מים חיים [ס' ז] שהמוצץ פרי מברך בפה"ע, ולחלן [ס' רי ס"ג] הביא רע"א מהתשובה הנ"ל ששיעור ברכה אחרונה היא בכזית ולא ברביעית.

וכתב הכף החיים [אות סג] בשם הבן איש חי דהפר"ח מיידי שמכנים את הפרי לפיו ולועסו להוציא את המשקה, ופולט את האוכל, אבל אם מחזיק את הפרי בידו ומוצצו, ברכתו שהכל ואינו מברך ברכה אחרונה, כי לא מצוי שימוצץ שיעור רביעית בכדי שתיית רביעית.²⁷

סעיף ט

מקור הדין של סופי ענבים, שהם ענבים שאין מתבשלים לעולם, הוא בטור בשם מהר"ם מרוטנבורג, וס"ל למהר"ם שמתוך שאין סופן להתבשל לעולם הרי הם ענבים מקולקלים, שאינם עומדים אלא לחומץ, ולא עדיפי מהחומץ היוצא מהם.

[ברכת החומץ של הענבים האלו היא שהכל כמבואר בגמרא (ברכות דף לח.), דחומץ ספוגיות²⁸ ברכתו שהכל לפי ר' יהושע, ופירש דספוגיות היינו סופי ענבים שאין מתבשלים לעולם].

המג"א [ס"ק כ] הקשה מאי שנא ענבים אלו מבוסר, שנתבאר לעיל [סעיף ב] שמברכין עליו בפה"א. ותירץ דשאני בוסר שעומד לעשות ממנו משקה דאישתני לעילויא דהיינו יין, ולכן די שמורדין אותו דרגה אחת ויורד לברכת בפה"א, משא"כ סופי ענבים. והמשנה ברורה [ס"ק ג] חילק דשאני בוסר, דענבים מעליא נינהו אלא שלא נגמרו, משא"כ סופי ענבים שהם ענבים מקולקלים.

נובלות

במשנה [דף מ:]: איתא דמברכין על הנובלות שהכל, ופירשו בגמרא דהיינו בושלי כמרא. ונחלקו הראשונים בביאורו: א] רש"י מפרש דהיינו תמרים שבישלם החום ושרפם ויבשו, והוסיף המג"א דמשמע בגמרא דנשתנו לקלולא. [שהגמ' הקשתה למאן דפירש דנובלות היינו תמרים שהשירן הרוח למה לא יברך עליהם בפה"ע, ופירש"י שהרי לא נשתנו לגריעותא. ומשמע מזה דטעם הא דמברכין שהכל בתמרים שנשרפו ע"י החום ויבשו, הוא משום דנשתנו לגריעותא].²⁹ וכפירוש זה כתבו גם הרי"א, וחס' רבינו יהודה בשם רבו, וכן הוא בר"ש [פ"ק דמאי] בפירוש ראשון. ב] הערוך ותוס' הרא"ש והא"ז בשם ר"ח ור"ש פירשו שהכוונה לתמרים שאין מתבשלים על האילן, ונותנים אותן בעפר או בתבן להתחמם.

ועיין ביה"ל [ד"ה שבשלם] שהביא דנחלקו האחרונים בדיון זה:

א. הא"ר הביא בשם הלחם חמודות וכן הוא בתשובת פנים מאירות, דאם כבר חימם את התמרים בעפר ותבן והבשילו

ביאורים והערות

27. ומצינו חילוק כזה גם בהלכות שבת, דסחיטת פירות אסורה כמבואר בשו"ע [ס"י שכ], ולגבי מציצת פירות חילקו הפוסקים, שאם אוחד את הפרי בידו יש שאסרו משום סחיטה [יש שהתירו משום שאין דרך סחיטה בכך], ואילו אם מכניס את הפרי ולועסו ה"ז מותר, דחשבינן ליה כאכילה ולא כהוצאת משקה מהפרי, כמבואר במשנה ברורה [שם ס"ק יב].

28. ובגמ' [חולין דף קכ:] הגירסא היא חומץ סתוניות, ופירש"י ענבים הנמצאים בגפנים בימות החורף ואין מתבשלים לעולם ועושין מהן חומץ.

29. והנה הפמ"ג [א"א ס"ק כא] וכן הלבושי שרד פירשו שהחום בישל את התמרים כאילו נתבשלו ע"י האור, וכיון שתמרים דרכן להיבשל חי והבישול מקלקל אותן, לכן ברכתן שהכל, כדין שאר ירקות שדרכן להיבשל חי. וקצ"ע דממה שכתב רש"י "ויבשו" משמע שלא נתכוין לדמותו לפירות שנתבשלו, אלא רק לומר שתמרים אלה נתקלקלו ואינם ראויים כ"כ לאכילה, ולכן ברכתן שהכל.

קנין הלכה

מראי מקומות

ברכתן בפה"ע ולא שהכל, ומה דמברכין שהכל היינו קודם שטמן אותן בעפר.

- ב. אמנם בשם הפרישה הביא הא"ר דאף אחר שטמנם בעפר והבשילו ברכתן שהכל, וכתב הביה"ל דכן מוכרח מדברי רבינו חננאל המובא בתוס' ר"י ובאו"ז שכתב דקודם שטמנם בעפר אינם ראויים לאכילה כלל, וא"כ קודם שטמנן אין מברך עליהם כלל, וע"כ דמה שאמרו שברכתן שהכל הוא אחר שטמנן בעפר ונתבשלו. והניח הביה"ל דין זה בצ"ע, אם לאחר שטמנן בעפר ונתבשלו ברכתן שהכל או בפה"ע.
- ג. בשם הרמב"ם ותלמידיו רבינו יונה כתב הביה"ל דנובלות היינו תמרים שנפלו מהאילן קודם שנתבשלו. וכתב הביה"ל דהשו"ע לא הביא פירוש זה, משום דסובר לעיל [סעיף ב'] דבשאר כל האילנות משויצאו את הפרי ברכתן בפה"ע [אם ראויים לאכילה] וא"כ אין סיבה שע"י שהרוח השירן מהעץ תשתנה ברכתן. אך הוסיף הביה"ל דלפי מש"כ בביה"ל לעיל [סעיף ב'] דדעת הפמ"א והגר"א דאין מברכין בפה"ע לפני שהגיעו הפירות לעונת המעשרות, יש מקום לומר שתמרים שנשרו מהאילן קודם בישולן ברכתן שהכל, ולהלן [ד"ה מברך] כתב הביה"ל דלכתחילה טוב יותר לברך שהכל אם ראויים לאכילה קצת, ובדיעבד אם בירך בפה"ע יצא.

סעיף י

בסעיף זה מובאת מחלוקת הראשונים שהובאה לעיל [סעיף ח], והיינו דלדעת הרשב"א מה שאמרו בגמ' דמי שלקות [מי תבשיל של ירקות כגון סילקא] ברכתן בפה"א, הוא רק בירקות שרוב אכילתם ע"י בישול, אבל פרי או ירק אחר שאין דרך אכילתו ע"י בישול, מי בישלו ברכתו שהכל, וה"ה בשרייה שהוא כבישול.

והרא"ש [סי' יח] כתב שהטעם דמי שלקות ברכתן בפה"א [בניגוד למשקה הנסחט מן הפירות שברכתו שהכל], הוא משום שע"י הבישול יוצא עיקר הטעם של גוף הפרי. וסיים הרא"ש ואפשר שלפי"ז אם בישל או שרה פרי במים עד שקיבלו המים את טעם הפרי ברכתן בפה"ע,³⁰ ואלו הן שתי הדיעות המובאות בשו"ע בסעיף זה.

להלכה: בשותה מי בישול פירות הביא המשנה ברורה [סוס"ק ג'] בשם האחרונים דלכתחילה מברך שהכל, אך בדיעבד אם בירך בפה"ע יצא [דספק ברכות להקל, דהא לדעת הרא"ש ברכתו בפה"ע].

פירות שרוב אכילתם ע"י בישול

פירות שרוב אכילתן ע"י בישול מודה הרשב"א שברכתן בפה"ע. ועיין ביה"ל [ד"ה על] שדן לומר שאולי גם להרשב"א אין צריך שיהא רוב אכילת הפירות האלו ע"י בישול, אלא די בזה שנאכלים מבושלים כמו שנאכלין חיים בשוה, ומחלוקת הרא"ש והרשב"א היא כשהפירות נאכלים רק חיים, אך טובים לאכילה גם מבושלים, דלהרא"ש ברכתן בפה"ע ולהרשב"א ברכתן שהכל, וכתב דכן משמע בחידושי הרשב"א.

וכבר הבאנו לשון החזו"א [סי' לג ס"ק ה'] שדן לומר ג"כ דא"צ רוב אכילת הפירות, אלא כל שלרוב בנ"א ניחא אכילת מבושלים כאכילת חיים מברכין בפה"ע על המשקה המבושול.

ביאורים והערות

30. כתב הט"ז [ס"ק ט] דאף שהרא"ש כתב לשון "אפשר", אין הכוונה שהוא מסופק בדין זה, שהרי מי שלקות ברכתן בפה"א, אלא הרא"ש סובר שברכתו בפה"ע, ומה שכתב לשון אפשר, היינו דאפשר שזה טעם החילוק בין בישול הפרי לבין סחיטתו. ורע"א כתב דפשוט שהחילוק הוא דדיני דמי שלקות שבגמ' נאמר על ירקות, והרא"ש איירי בפירות האילן, ולכן כתב לשון אפשר. [ולא פירש רע"א סברא לחלק בין פירות לבין ירקות לענין נידון זה].

קנין הלכה

מראי מקומות

עוד כתב הביה"ל שאם הפירות טובים לאכילה רק חיים ולא מבושלים, גם להרא"ש אין מברכין על מי הבישול בפה"ע אלא שהכל, שהרי אפילו הפרי עצמו ברכתו שהכל.

סיכום הדינים העולים מהביה"ל ד"ה על

א] פירות הטובים לאכילה חיים ומבושלים, וגם דרך אכילתם היא חיים ומבושלים בשוה, דן לומר דאף להרשב"א מברך על מי הבישול בפה"ע.

ב] דרך אכילת הפירות רק כשהן חיים, אבל הם טובים לאכילה גם מבושלים, בזה לדעת הרשב"א ברכתם שהכל שהרי אין דרכן להיאכל מבושלים, ³¹ ולהרא"ש ברכתן בפה"ע, כיון שטובים לאכול גם מבושלים, ולא איכפת לן שאין דרכן להיאכל מבושלים.

ג] דרך אכילת הפירות רק כשהן חיים, וגם אינם טובים לאכילה אלא כשהן חיים, בזה אף להרא"ש ברכתן שהכל כיון שהפירות אינם טובים כשהם מבושלים וברכתם שהכל, וכ"ש שמי הבישול ברכתן שהכל.

כתב המשנה ברורה [סי' רה ס"ק ח] דאוליגן בזה אחר מנהג אנשי העיר, אך מנהג של עיר אחרת אינו קובע הלכה לעיר זו. ומ"מ כתב החזו"א [סי' לג ס"ק ה] דבעינן שלא תהא הנהגתם משונה, אלא שאם גם לשאר בנ"א היו אותם תנאים [כגון ריבוי פירות] היו נוהגים כמותם, [דאי לאו הכי בטלה דעתם אצל שאר בנ"א].

שזיפים יבשים

הפוסקים נחלקו בדיון שזיפים יבשים שבישולם:

א] דעת הב"ח שבזה גם להרשב"א ברכתן בפה"ע, כי כל דרך אכילתן של הפירות היבשים היא ע"י בישול.

ב] המג"א והא"ר חולקים וסבורים שגם בזה סובר הרשב"א שמברכין שהכל, דמ"מ כשהפירות חיים עיקר דרך אכילתם היא כשהם חיים ולא מבושלים, ורק מיעוט בנ"א מייבשים שזיפים, ואז אכן נאכלים הם רק ע"י בישול, אך מ"מ לא נטעי להו אינשי על דעת לבשלם, וכן פסק המשנה ברורה [ס"ק נב].

אמנם כתב החי"א, והובא במשנה ברורה [שם], שבמדינות שגדלים שם הרבה מהפירות האלו, מסתמא נטעו לרוב הפירות ע"מ לייבשן ולבשלם, ולכן גם להרשב"א ברכת מי הבישול בפה"ע.

שיעור המשנה לענין ברכה אחרונה

כתב הפמ"ג [סי' רי א"א ס"ק א] דאף באופן שמברך על שתיית מי הבישול בפה"ע או בפה"א, מ"מ שיעורן ברביעית, דסו"ס משקה הוא. ³²

ביאורים והערות

31. ולכאורה גם באופן שמיעוט חשוב אוכל את הפירות ע"י בישול, מיקרי שהפירות נאכלים חיים ומבושלים, ומ"מ להרשב"א ברכת מי הבישול שהכל, דבעינן שתהא רוב אכילתם ע"י בישול, או עכ"פ מחצה על מחצה, אבל מיעוט אפילו חשוב, לא סגי בו. ולהרא"ש ברכתן בפה"ע כיון שהם בגדר פירות הטובים לאכול חיים ומבושלים.

32. כתב בשו"ת אגרות משה [יו"ד ח"ב סי' כה] דהעולם מברכין שהכל על מי הבישול, וכתב דהטעם הוא ע"פ מש"כ התוס' [דף לח. סוד"ה האין] דבשתייה מברכין שהכל. והובאו דברי התוס' בביאור הגר"א [סי' רב ס"ד ס"ק יא] בביאור מש"כ שם בשו"ע שבציור שהאניגרון עיקר מברך עליו ולא על השמן, וברכתו שהכל אף שעל מי סילקא מברך בפה"א. [ולפי"ז יוצא שמשקה הנאכל כעין מרק או קומפוט ברכתו בפה"ע, ואם נועד לשתייה ברכתו שהכל].

קנין הלכה

מראי מקומות

ברכת קפה ותה

עיין בה"ט [ס"ק יט] שהביא משו"ת פרח מטה אהרן [הובא בשבות יעקב ח"ב סי' ב ובגר"ז סי"ב] שמברכין על קפה שהכל, ואף שנמעי אינשי את הקפה אדעתא לבשלו, מ"מ כיון שכתב המג"א [סי' רה ס"ק ה] דהא דמברכין על מי שלקות בפה"א הוא כאשר עיקר הבישול הוא עבור הירקות, אלא שרגילים גם לאכול את הרומב, אבל כשאין הבישול בשביל הירקות כלל, ברכתן שהכל, וה"נ בקפה אין מבשלים אותו כדי לאכול את הקפה אלא רק לצורך המשקה, ובוה ברכתו שהכל. טעם זה מבאר גם למה מברכים על תה שהכל.

והאחרונים הקשו מה בין תה לבין אנים [שְׁכֶת] שנתבאר בגמרא דמיא דשיבתא ברכתן בפה"א, וכן הביא המשנה ברורה [סי' רד ס"ק כב]. וכתב התהלה לדוד [סי' רב ס"ק ו] שהגמ' איירי באופן שנתן את השְׁכֶת בתבשיל כדי להטעמו, וכיון שהתבשיל נחשב באוכל גם הרומב שלו נידון כן, משא"כ בעלי תה שנועדו להטעים את המשקה ולכן ברכתו שהכל.

סעיף יא

מקור הדברים שבסעיף זה הוא בבית יוסף, ועיי"ש שדן במי בישול ושרייה של צימוקים ותאנים, שנחלקו הרשב"א והרא"ש בברכתם, שלדעת הרשב"א ברכתן שהכל, ולדעת הרא"ש ברכתם בפה"ע, מה יברך למעשה. ולענין ברכה שלפניה העיצה פשוטה לברך שהכל, דברכה זו פוטרת בדיעבד גם פירות,³³ אך מה יברך לברכה שלאחריה. וכתב הב"י שירא שמים לא ישתה משקין אלו אלא בתוך הסעודה, דאז ממ"נ ברכת המזון פוטרתן.

השונה משקים אלו בתוך הסעודה האם מברך לפניהם

הביה"ל הקשה דגם כששותה בתוך הסעודה לא יצא בכלל ספק, דהא לפי הרא"ש דין מי הבישול כדין הפרי, ומברך ברכה שלפניה גם בתוך הסעודה, ולפי הרשב"א שאין זה אלא זיעת הפרי וברכתו שהכל, לכאורה הוי כשותה שאר משקין בסעודה, דנקטינן שאינו מברך. וכתב הביה"ל דחזינן מזה שגם להרשב"א מברך לפניה, דהרי רומב זה של מי הבישול הוא כמו דברים שאינם באים מחמת הסעודה, ולא כשאר משקין, ולכן כשיבוא לשתות מי בישול אלו בסעודה יברך שהכל.³⁴

עצה נוספת שכתב השו"ע הוא שיאכל פרי משבעת המינים שמברך עליו ברכת מעין ג', וישתה מים שברכתם בורא נפשות ויוצא ממ"נ.

וכשאין לו פרי משבעת המינים אך יש לו יין, כתב הב"י על פי דברי התרומת הדשן [סי' ל], שאין זה נכון לברך ברכת מעין ג'.

ביאורים והערות

33. ואם כבר בירך בורא פרי העץ על חלק מהצימוקים, הסתפק המג"א אם יברך שהכל על מי הבישול, דהא לפי הרא"ש כבר יצא י"ח בברכת בפה"ע, וכתב שיברך על דבר אחר שהכל, והובא במשנה ברורה [ס"ק נד].

34. עיין מג"א [סי' רד ס"ק יז] שכתב שלענין הדין שיין פוטר כל מיני משקין, נראה שלענין רומב של מי בישול פירות הדבר תלוי במחלוקת הרשב"א והרא"ש, דלפי הרא"ש שדין הרומב כדין פרי אין יין פוטר, דלא חשבינן ליה כמשקה, ואילו להרשב"א הוי כמשקה ויין פוטר. ונראה שאין דבריו סותרים לדברי הביה"ל שכתב דגם להרשב"א מברך בתוך הסעודה כדין פירות, דיסוד דברי הביה"ל הוא שגם להרשב"א שאין משקה זה נחשב פרי, מ"מ אינו כשאר משקים הנחשבים כחלק מהסעודה אלא כמשקה הבא לקינוח ולמתקה ולכן מברכין עליו גם בתוך הסעודה, ומ"מ חשיב משקה לענין שיין פוטר.

והנה הפמ"ג [א"א ס"ק כו] כתב שאף להרא"ש שברכת מי הבישול בפה"ע מ"מ יין פוטר, דסו"ס שותה אותו דרך משקה [ולא ציין הפמ"ג לדברי המג"א [סי' רד ס"ק יז] הנ"ל שלא כתב כן]. ולפי דבריו אפשר שלמד דלא כהביה"ל אלא דבתוך הסעודה אינו מברך כלל לפניה אף להרא"ש, דנהי דדינו כפרי לענין ברכה, מ"מ שותה אותו בתוך הסעודה כשאר משקין, והוי כשותה שברך בסעודה שאינו מברך, וכמדומה שכן משמע סתימת דברי השו"ע ושאר אחרונים שלא העירו כלל על ברכה שלפניה.

קנין הלכה

מראי מקומות

על היין, ולהוסיף מחמת הספק גם תיבות "ועל העץ ועל פרי העץ", וכן בחתימה, דאין מוסיפין מחמת הספק אף כשאין חשש ברכה לבטלה.

אמנם כשאין לו עצה אחרת כתב הביה"ל [ד"ה ובורא] דיש לסמוך על המ"ז [סוס"י רח] שכתב שבשעת הדחק רשאי להוסיף מחמת הספק.

וכאשר אין לו יין ולא מים רק שתה את מי הבישול האלו, כתב המג"א [סוס"ק כו] בשם הכנה"ג שיברך בורא נפשות,³⁵ והמג"א סיים בצ"ע³⁶. וכתב הפמ"ג שבמג"א [סוס"י רח] משמע שלא יברך כלל, דברכות דרבנן וברכה לבטלה יש בה חשש לא תשא דאורייתא, וכן נקט הביה"ל [ד"ה ובורא].

מעיקר דברי הב"י מתבאר שברכת מעין שלש על פרי משבעת המינים אינה פוטרת רוטב של מי בישול של פירות משבעת המינים, להרשב"א דס"ל דלא הוי פרי. [אף שפוטרת פירות אחרים שאינם מז' המינים מלכרך עליהם בורא נפשות].³⁷

האם מברך על מי הבישול כשאוכל גם את הפירות

מדברי המשנה ברורה [ס"ק נד] והביה"ל [ד"ה פרי] מתבאר:

א. אם אוכל את התאנים המבושלות או השרויות יחד עם הרוטב, מסתבר שלכל הדיעות אינו מברך על הרוטב, דהוי טפל לפירות.

ב. אך אם עיקר כוונתו בשביל הרוטב, ואוכל רק מעט פירות כדי שיוכל לברך ברכה מעין ג' על הפירות, בזה אין הרוטב טפל לפירות, וכיון שברכה אחרונה של הרוטב תלויה במחלוקת הרא"ש והרשב"א, ישתה גם רביעית מים כדי שיוכל לברך גם מעין שלש.³⁸

מתי מברך על מי הצימוקים בורא פרי הגפן

כתב השו"ע שאחר שמשך את מי הצימוקים מן הצימוקים, נחשב הרוטב הזה כיון לכל דבר, וברכתו בפה"ג. וכתבו המ"ז [ס"ק

ביאורים והערות

35. בטעמו של הכנה"ג כתב המאמ"ר [סוף סי' רח] שהוא משום דעת הגינת ורדים הסובר דברכת בורא נפשות פוטרת גם ברכה מעין שלש. [והמאמ"ר עצמו נחלק שם על דברי הגינ"ו]. ובספר נהר שלום כתב דאפשר שטעמו של הכנה"ג הוא דכיון שהרא"ש עצמו מספקא ליה אם ברכתו בפה"ע, לא שבקינן פשיטותיה דהרשב"א מחמת הספק של הרא"ש.

36. בביאור מש"כ המג"א על דברי הכנה"ג "וצ"ע" נחלקו האחרונים: המחצית השקל כתב שהמג"א חושש שלפי הרא"ש ברכת בנ"ר היא לבטלה, דצריך לברך מעין ג'. והפמ"ג והלבושי שרד פירשו שהמג"א חשש שמא ברכת מעין ג' היא מדאורייתא, [והוסיף הפמ"ג דהיינו כששתה כדי שביעה ואינו תאב לשות עוד], וספיקא דאורייתא לחומרא.

37. עיין מג"א [ס"ק כו] שהביא דברי האגודה שהסתפק במי שאכל מעשה קדרה שברכתו מעין ג' ופרי שברכתו בנ"ר, דאפשר שמעין ג' של על המחיה פוטר גם את הבנ"ר של הפרי, ולכן כתב לברך תחילה בנ"ר ואח"כ מעין ג'. [וכתב המג"א דלגבי הנידון של סעיף זה אין ספק ולכן א"צ להקדים בנ"ר. וכתב הפמ"ג (א"א סוס"ק כה, וס"ק כו) שיש להקדים מעין ג' שהיא ברכה חשובה יותר ומבוררת יותר].

38. מהביה"ל מבואר שברכת התאנים השרויות היא בפה"ע, וצ"ל שתאנים אלו טובות לאכילה גם כשהן שרויות [או מבושלות], ועוד שאם אינן טובות כ"כ לאכילה כשהן שרויות או מבושלות וברכתן שהכל, כבר כתב הבה"ט [סעיף י ד"ה על] שבכה"ג גם להרא"ש אינו מברך בפה"ע אלא שהכל.

והנה המ"ז [ס"ק י] הקשה דבצימוקים גם להרשב"א ברכת הרוטב היא בפה"ע, שהרי דרך לשרותם ולאכול הרוטב. וכתב הלבושי שרד שהמ"ז לשיטתו, דס"ל כהב"ח ששזיפים [פלוימ"ן] יבשים ברכת מי בישולם בפה"ע גם להרשב"א, כי אחר שנתייבשו זו דרך אכילתם, אבל המג"א [ס"ק כב] חלק וסבר דסו"ס עיקר נטיעתם של הגפנים אינה בשביל לאוכלן צימוקים, ולכן להרשב"א ברכתן שהכל.

קנין הלכה

מראי מקומות

י' והמג"א [ס"ק כז'] שלגבי יין צימוקים ברכתו בפה"ג גם אם עדיין לא משך את הרומב מהצימוקים, כל שכוונתו רק ליין ולא לפירות, דכן הוא הדרך ביין צימוקים, וכן הוא בתשובות הרשב"א. עוד סובר המג"א שגם ביין גמור העשוי מדריכת ענבים מברכין בפה"ג גם קודם שמשך את היין מהזנים, ורק לענין יין נסך בעינן שימוש היין.

סעיף יב

מקור הדין של ירקות חיים ומבושלים הוא בגמרא דף לח'; ונתבאר בגמ' שיש ירקות שבעודן חיים ברכתם בפה"א וכשמבשלים מברך שהכל, והיינו כאשר דרך אכילתן כשהם חיים, והבישול משנה אותם לגרועותא [כך לשון רש"י ד"ה כל], והדוגמא לזה היא תומי וברתי. ויש ירקות שאין דרך לאוכלם חיים ולכן אם אכלם חיים מברך שהכל, דהבישול מביא לדרך אכילתו, וזה עיקר פרו' [כך לשון רש"י ד"ה שלקן]. וכתבו הראשונים דירקות הנאכלים בין חיים ובין מבושלים, ברכתן בפה"א בין חיים ובין מבושלים [ובפירות האילן ברכתם בפה"ע].

פירות הטובים למאכל כשהן חיים, אך רוב בני אדם אוכלים אותן דוקא מבושלים

א [כתב המג"א [סי' רה ס"ק ג'] בשם רבינו יונה דפירות [או ירקות] הטובים חיים, ברכתן בפה"ע [ובירקות בפה"א] אף שיותר טובים כשהן מבושלים ורוב בני אדם אוכלין אותן דוקא מבושלים, כיון שיש מיעוט בנ"א האוכלים אותם חיים.³⁹
ב [אך הא"ר והחיי"א כתבו שאם רוב בני אדם אוכלין אותן דוקא מבושלים, ברכתן כשהן חיים שהכל אף שהם טובים למאכל גם חיים, וכן פסק המשנה ברורה [ס"ק סד].⁴⁰ אמנם באופן שרוב בני אדם אוכלים אותם גם חיים אף שהם יותר טובים כשהם מבושלים, חשיבי נאכלים חיים ומבושלים וברכתן בפה"ע [ובירקות בפה"א], כך הביא המשנה ברורה [סי' רה ס"ק ג'] בשם הא"ר והדר"ח והגר"ז.^{41, 42}

קושיית האחרונים מדין הכוסם חיטה

בסי' רח [ס"ד] איתא אכל דגן חי ברכתו בפה"א, וכמבואר בגמ' [דף לו.], ויש להבין הרי דגן הוא דבר שאינו נאכל חי אלא שלוק או טחון ונלוש ואפוי וא"כ תהא ברכתו שהכל. וכתב בספר שוירי ברכה בשם פסקי רי"ד דמיני זרעים חשיבי. והביה"ל [סוד"ה ואם] ציין לדברי המגן גבורים בשם השוירי ברכה האלו, [וכתב לפני כן דאולי כיון שמיני דגן מוכנים למזון הרי הם חשובים יותר, וזה לכאורה כעין דברי הרי"ד הנ"ל].⁴³

ביאורים והערות

39. כן פירש הא"ר את דעת רבינו יונה, דאף כשרק מיעוט בנ"א אוכלים אותן חיים ברכתן בפה"ע משום דטובים לאכילה גם חיים. ובשעה"צ [סי' רה ס"ק ב'] הביא את הא"ר, והביא גם שהגר"ז נקט דלא אמר המג"א שברכתם בפה"ע אלא באופן שרוב בנ"א אוכלין אותם גם חיים, ולדבריו אין מחלוקת בין המג"א להא"ר.
40. וקצ"ע דהמשנה ברורה [ס"ק סא] כתב לענין פירות שטובים חיים ומבושלים שברכתם בפה"ע, דאפילו הם טובים יותר כשהם מבושלים, כיון שטובים לאכילה גם כשהם חיים והרבה בנ"א אוכלים אותם כן, ומשמע שרוב בנ"א אינם אוכלים אותם חיים, והשעה"צ ציין ללבוש ולעט"ז ולמג"א [סי' רה ס"ק ג']. ולכאורה צ"ע דהא להלן [ס"ק סד] פסק דלא כהמג"א הנ"ל, וי"ל דאם הרבה בנ"א אוכלים כך סגי בזה להיחשב שנאכלים חיים ומבושלים, כיון שהוא מיעוט חשוב וא"צ שיהא שקול ממש לאכילת המבושלים.
41. ומשמע שרוב אכילת הפירות האלו הוא כשהם מבושלים, אך כיון שרוב בנ"א אוכלים אותם גם חיים והם טובים כך לאכילה, חשיבי נאכלים חיים ומבושלים.
42. כתב הביה"ל [סי' רה ס"א ד"ה שטובים מבושלים] דמשמע כמג"א שאם הא דטובים יותר מבושלים הוא משום שבישולם עם בשר, אך לולי זה לא היו טובים יותר מאשר פירות חיים, לא מיקרי טובים יותר מבושלים, וגם כשהם חיים מברך בפה"א.
43. ועיין שעה"צ [סי' רד ס"ק ז'] שהביא את דברי האה"ע והחמד משה והפמ"א שכתבו דהסברא של "לא נטעי אינשי אדעתא דהכי" אינה נאמרת כלל על עיקר הפרי [אלא על חלקים אחרים שבפרי או באילן כגון קפריסין ותמרות וקורן], וכתב שיש ראייה לזה מדין הכוסס

קנין הלכה

מראי מקומות

[והרמב"ם] [פ"ג ה"ב] ברכת בפה"א רק בדגן שלוק ולא בדגן חי, וכתב הביה"ל שאולי הוקשה לו הקושיא הנ"ל].

האוכל ענבים כשהם בוסר

לעיל [סעיף ב] מבואר דהאוכל ענבים כשהם בוסר מברך בפה"א, ויש לעיין למה אינו מברך שהכל. וכתב הלבוש דהרבה אוכלים את הענבים בהיותן בוסר, ולכאורה צ"ע דמ"מ בודאי אין זה מיעוט חשוב. והביה"ל [ד"ה מברך] כתב דבוסר שאני שכאשר יגדלו הענבים יהיו ראויים להיאכל חיים, וכיון שכבר משעת היותם בוסר חל עליהם שם פרי ונאכלים ע"י הדחק, לכן חשוב פרי, משא"כ פירות שאינם נאכלים חיים כלל, לא חל עליהם שם פרי.

אם בדיעבד בירך בפה"ע על פרי חי שאינו נאכל חי אלא מבושל, או על פרי מבושל הנאכל חי ולא מבושל, יצא ידי חובתו, דסו"ס פרי האדמה הוא, כך כתב בשו"ת פנים מאירות [הובא בשע"ת רס"י רו ובמשנה ברורה שם ס"ק ג ובשעה"צ ס"י רח ס"ק מג].

פרי המשתבח בבישולו מכח דבר אחר

בגמ' דף לח: מבואר שתומי וברתי שנתבשלו ברכתן שהכל, משום שהבישול מגרע חשיבותם וטעמם. והקשו תוס' [ד"ה משכחת] ורבינו יונה [דף כז.] והרא"ש [ס"י טו] דהא חזינן שטעמם משתבח כאשר מבשלים אותם עם בשר, ותיצו דהיינו בשביל הבשר והמלח שבתוכם, והובאו דבריהם ברמ"א [ס"י רה ס"א].

והקשה הט"ז [ס"ק ג] מהדין המוכא בס"י רב [ס"י ג] דאגוז המטוגן בדבש ברכתו בפה"ע, אף שאם בשלו בלי דבש היתה ברכתו שהכל, ולא אמרינן שהדבש ממתקו. וכתב הט"ז שיש לחלק בין פירות האילן לבין ירקות, דבפירות האילן אף הגי שתיקונם בא להם מחמת סיבה אחרת, מ"מ ברכתן בפה"ע, ורק בירקות אמרו תוס' והראשונים את סברתם. [והסברא בזה צ"ע, ואולי משום דפירות האילן חשיבי טפי, וצ"ע].

אמנם כבר ציין המג"א [ס"ק ה] שרבינו יונה והרא"ש כבר הביאו דין זה של אגוז המטוגן בדבש, וכתבו שברכתו בפה"ע משום שהאגוז עיקר, אמנם לא ביארו טעם החילוק בין אגוז לבין תומי וברתי שכתבו לעיל בסמוך שברכתן שהכל. והמשנה ברורה [ס"ק ז] פסק כהמג"א, והביא דכך נקטו שאר האחרונים [דלא כהט"ז], וביארו בטעמם דסברא הנ"ל של התוס' ורבינו יונה והרא"ש שהשום אינו משתבח אלא מכח הבשר, נאמרות רק בדוגמא זו של שום הניתן בתבשיל בשר, שעיקר נתינת השום באה רק בשביל להטעים את הבשר, והשום מקבל טעם הבשר רק ממילא, וכל כה"ג אין מחשבים את הטעם הזה וברכתו שהכל, אבל אגוז המטוגן בדבש שהאגוז עיקר, ברכתו בפה"ע דמה בכך שהדבש הוא המשיבחו, הרי הדבש טפל לו ובא להטעמו, ומה לי בישול במים או בישול בדבש. ומטעם זה כתבו האחרונים שאם בישל בשר עם ירקות וכוונתו גם לאכילת הירקות, מברך על הירקות בפה"א אף אם טבע הירקות הזה להשתנות לגרענותא מחמת הבישול ורק בגלל הבשר הושבחו.

ירק שאינו נאכל כלל בפני עצמו רק עם פת או בטיבולו בחומץ

כתב בשערי תשובה [ס"י רה ס"ק ג] דצ"ע במדינתנו שלעולם אין אוכלין שומין ובצלים בפני עצמם אלא עם פת, מה יברך עליהם כשאוכלם בלא פת. וכתב דמסתברא לברך שהכל כמ"ש הב"ח [הובא במג"א שם ס"ק ה, וכתב ע"ז המג"א דאינו מוכרח], והובאו

ביאורים והערות

את החיטה שברכתו בפה"א אף שבדאי אין זורעים את החיטה ע"מ לאוכלה חיה. ואח"ז ציין השעה"צ לדברי הביה"ל שהבאנו למעלה. ולכאורה הדברים צ"ע דלפי דברי השעה"צ למה בפירות שאין דרכן להאכל חיים מברך שהכל, והרי זה עיקר הפרי ולא שייך לומר דלא נטעי אדעתא דהכי, וצ"ע.

קנין הלכה

מראי מקומות

דבריו במשנה ברורה [סי' רה ס"ק ה] וכתב שכן מצדד בנשמת אדם.

ובשער הציון [ס"ק ז] כתב דעיקר סברת השע"ת הנ"ל [דבצל מיקרי שאינו נאכל חי בפני עצמו אף שנאכל חי עם פת] אינה מוכרחה, דבספר חק יעקב [להלן סי' תעג] לענין מרור כתב דדבר שנאכל חי ע"י טיבול בחומץ מקרי נאכל חי, ואפילו בלי חומץ מברך בפה"א, וכן כתב שם בהגהת חת"ס וכן משמע בגר"ז [סי' רה]. אך לענין מעשה כתב השעה"צ דטוב יותר לברך שהכל, כיון שמדברי המג"א [סי' תעג] משמע שאינו סובר כך.

ולענין החריי"ן הנאכל בליל הסדר למרור, עיין מג"א [סי' תעה ס"ק י] שכתב שבאופן שאוכל אותו לכרפס כשאין לו ירק אחר, לא יברך עליו כלל כיון שאין דרך לאוכלו חי כלל וה"ז כפלפלין. [והוסף הפמ"ג דהוא מוזיק לגוף ולכן אין לברך עליו כלל]. והביה"ל [שם ד"ה בטיבול] תמה על המג"א דבסי' תעג הובאו כמה פוסקים הסוברים שהמרור צריך להיות ראוי לאכילה. וציין הביה"ל לדברי החק יעקב הנ"ל דמקרי נאכל חי כיון שראוי לאכילה ע"י טיבול בחומץ, וכן כתב בהגהת חת"ס, ולדבריהם ברכתו בפה"א. והוסיף הביה"ל דכחוס' שאוכלים אותם מפורר, והרבה בג"א טובלים בו פיתם כל השנה, ה"ז ראוי קצת לאכילה ומכלל ברכת שהכל לא יצא.

ועוד הוסיף לדון דמתוך שהתורה חייבה לאכול את המרור בלילה הזה, אחשבי' רחמנא לאכילה זו, וא"כ שייך לברך עליו גם ברכת בפה"א, ועכ"פ מידי ברכת שהכל לא יצא.

וע"ע בשעה"צ [סי' רג ס"ק מז] שהביא מהפמ"ג דאף כשאוכל את החריי"ן חי אפשר שמברך שהכל.

גזר שאינו מבושל

כתב הט"ז [סי' רב] שעל גזר [מערה"ן] שאינו מבושל מברכים שהכל הואיל והדרך לאוכלו מבושל, אמנם בימינו רגילים בג"א לאוכלו גם חי, ולכן נוקטים פוסקי זמנינו שברכתו בפה"א בין חי ובין מבושל.⁴⁴

בצלים מבושלים בלי מים

כתב המשנה ברורה [ס"ק ו] דאף שנקמינן להלכה שבצלים מבושלים ברכתם שהכל, מ"מ בצלים מבושלים בלי מים שמצטמקים ומשתבחים ברכתם בפה"א, דנשתנו לעילויא.⁴⁶

אפשרות פס'ין נכון לעסוף ולעייין כעת במאמרה המקומות לסימן פה סעיף ב ופק אח"כ להאשיק כאן

סעיף יג

מקור הדין של אגוז המטוגן בדבש שברכתו בפה"ע הוא בתוס' דף לח: ד"ה משכחת וברבינו יונה וברא"ש סי' טו. וכתב המג"א [סי' רב ס"ק ה] דאין זה דומה למה שכתבו התוס' והראשונים בתומי וברתי שאם בישלם הבישול מגרע אותם

ביאורים והערות

44. לענין ההולך ממקום שדרך לאכול פרי מסויים רק אחר בישול, ובא למקום שרגילים לאוכלו גם חי, כתב הגרש"ז אויערבאך זצ"ל [הובא בספר ותן ברכה בקונטרס התשובות] שאם אין דעתו לחזור נוהג כמנהג המקום שבא אליו, ואם דעתו לחזור נוהג כמנהג המקום שבא משם.

45. לענין בוטנים ושקדים שאינם קלויים אלא חיים, כתב בספר חוט שני [הלכות ברכות] שברכתם בפה"א גם כשהם חיים, אף שרוב העולם אוכלים אותם קלויים. ויש לבאר הטעם דכיון שראויים לגמרי כשהם חיים, והקלייה אינה עושה בהם שינוי מהותי רק מייבשת אותם, אין זה שינוי מהותי, [וכמו שמאכל הנאכל תמיד כשהוא חם, גם כשאכלו כשהוא קר לא נשתנית ברכתו].

46. ואף שרק מיעוט בני אדם מבשלים כך אין זה משום גריעותם, אלא שאינם רוצים לטרוח, אך באמת הוי שינוי לעילויא.

קנין הלכה

מראי מקומות

וברכתם שהכל, ואע"פ שבישולם עם שומן והושבחו, דהשבח הוא מחמת השומן, ואילו הכא לא אמרינן דהשבח הוא מחמת הדבש. והחילוק הוא דהאגוז עיקר האכילה היא האגוז, והדבש בא להשביחו לכן ברכתו בפה"ע, ורק בתומי וכתתי שעיקר הבישול הוא הבשר והשומים באו למבל את הבשר, בזה אמרינן דכיון שהבישול עצמו מוגרע ברכתן שהכל, ולא משגחינן בזה שנעשו טובים יותר מחמת השומן.

סעיף יד

אגוז רך שמרקחים אותו ברכתו שהכל, כן נקט הב"י מסברא, וכתב הב"י שהטעם משום דלא נמעי אינשי לאוכלו בעודו רך, לכן ברכתו שהכל כדין שקדים הרכים, וכן כתבו הט"ז והמג"א. והמשנ"ב [ס"ק ע] הוסיף דכשהאגוז רך מרקחים אותו בקליפתו, ולא נמעי אינשי אדעתא דהכי [וכן הוא גם בשקדים הרכים]. ואפשר שהמשנה ברורה הוסיף זאת כדי לבאר את הדין גם לשיטת האה"ע [סי' רד] וסיעתו הסוברים שפברת לא נמעי אדעתא דהכי לא נאמרת על עיקר הפרי רק על קליפות וקור וכיוצ"ב, [ולכן מברכין בפה"ע על הפירות משויציאו].

סעיף טו

הראשונים והאחרונים נחלקו בברכת הסוכר וכן בברכת המוצץ קני סוכר:

לענין ברכת הסוכר:

- א. דעת הבה"ג בדיעה ראשונה והר"ח ותוס' והרא"ש והמרדכי והטור, וכן פסקו הב"ח והט"ז והגר"א דברכת הסוכר בפה"ע. והטעם משום שזהו הפרי של קני הסוכר, דנמעי אדעתא ידידה.
- ב. והבה"ג הביא דיעה שנייה שמברך בפה"א, וכתב הרמב"ם [פ"א ה"ב] שכן דעת כל הגאונים. וכתב הבה"ג בטעם דיעה זו דאף שהקנה עצמו הוא בגדר עץ, מ"מ כיון שהמיץ היוצא ממנו אינו פרי ואין אנו אוכלים פרי לא מתאים כלל לברך בפה"ע, ומברכין בפה"א, דלזה א"צ ממש פרי, וכמו שמברכים בפה"א על עלי צלף.
- ג. הרמב"ם [פ"ח ה"ה] כתב שברכתו של הסוכר שהכל, ונעתיק לשונו: הקנים המתוקים שסוחטין אותן ומבשלין מימיהן עד שיקפה וידמה למלח, כל הגאונים אמרו שמברכין עליו בפה"א ומקצת אמרו בפה"ע, וכן אמרו שהמוצץ אותן קנים מברך בפה"א, ואני אומר שאין זה פרי ואין מברכין עליו אלא שהכל, לא יהא דבש אלו הקנים שנשתנה ע"י האור גדול מדבש תמרים שלא נשתנה ומברכין עליו שהכל, עכ"ל.

וכתב הב"י שמה שכתב הרמב"ם ואני אומר שאין זה פרי ואין מברכין אלא שהכל קאי על המוצץ את הקנים, ומה שהמשיך הרמב"ם לא יהא דבש אלו הקנים וכו' קאי על הסוכר, שברכתו שהכל.

ומדברי הביה"ל [ד"ה על] מתבאר שנקט שכל דברי הרמב"ם מתייחסים גם לסוכר עצמו, ופירש שכתובות ברמב"ם שלש סברות חלוקות: א. אין זה פרי, וכמו שביאר הבה"ג בטעם הסוברים שאין מברכין בפה"ע, אך הרמב"ם נקט דמטעם זה שאין כאן צורת פרי כלל אין מברכין גם בפה"א רק שהכל. ב. הרי זה דומה לדבש תמרים. ג. הסוכר הוא דבש הקנים שנשתנה ע"י האור ואין ניכר כלל שיצא מפרי או מירק.⁴⁷

ביאורים והערות

47. ולולי דברי הביה"ל היה מקום לומר שאין ברמב"ם אלא סברא אחת דהוי כדבש תמרים, אלא שלהפלגת הענין אמר שדבש זה נשתנה ע"י האור, וא"כ כ"ש שמתחזקת הסברא דהוי כדבש תמרים דהוא זיעה בעלמא. [אך לפי ר"א הסובר (דף לח) שמברכין בפה"ע על דבש תמרים ויין תפוחים, אין סברא זו דנשתנה ע"י האור עומדת בפ"ע להפקיע ברכת בפה"ע. וגם מה שאמר הרמב"ם ואני אומר שאין זה פרי אינה סברא בפ"ע, אלא הרמב"ם מבאר דבריו אלו במה שהמשיך וכתב "לא יהא דבש וכו'" וכאילו כתוב ברמב"ם "שלא יהא דבש וכו'".

קנין הלכה

מראי מקומות

וכתב הביה"ל שלגבי סוכר הקנים קיימות הסברות שאין זה פרי ושנשתנה ע"י האור, 48 אף שהרבה גאונים וראשונים חלוקים על הרמב"ם, מ"מ מספק יש לברך שהכל, ובדיעבד אם בירך בפה"ע או בפה"א יצא. ולגבי סוכר הנעשה מסלק סוכר לא קיימת גם הסברא הראשונה שאין זה פרי, שהרי יש כאן פרי, רק הסברא דנשתנה ע"י האור, ולגבי זה כתב הביה"ל דמ"מ נוהגים העולם לברך שהכל, וגם בזה בדיעבד אם בירך בפה"א יצא.

לפי כל הנ"ל קצ"ע מה שכתב המשנה ברורה לעיל [סי' קסח ס"ק סה] במקרה שיש ספק ברכה, ליטול סוכר ולברך עליו שהכל, וכן כתב בביה"ל [סי' קעד ס"ב ד"ה יין], והרי הסוכר עצמו ברכתו מסופקת, וי"ל דסו"ס מברכין עליו שהכל.

סעיף מז

מקור הדין שאין מברכים על על פלפל יבש הוא בגמרא דף לו: וכן הדין בשאר תבלינים יבשים, והטעם שאין מברכים הוא משום שאין הנאה באכילתם, ולא דמי למלח שיש לאדם קצת הנאה כשנותנו לתוך פיו, כמבואר במשנה ברורה להלן [סי' רד ס"ק ה]. וכתבו הלבוש והפמ"ג [מ"ז ס"ק יד] שאם מערב את הזנגביל [אינגבר] או את הפלפל עם סוכר ואוכלם מברך בפה"א, והטעם כי ע"י הסוכר נעשו ראויים, ודינם כמו תבלינים אלו כשאינם יבשים אלא לחים.

סעיף יז

מתוך דברי המג"א והפמ"ג מתבאר שאגוז מושקאט מיירי כשהוא יבש, אך רגילים לאוכלו כך ולכן ברכתו בפה"ע. והיו משתמשים בו לרפואה לעצור השלשול, ולכן כשנותנו לתוך שכו, דינו כמו שנתבאר לעיל [סעיף ד] גבי שמן זית, שאם אינו צמא ושותה את השכר רק לרפואה, האגוז עיקר ומברך בפה"ע, ואם הוא גם צמא, אף ששותה גם לרפואה, השכר עיקר אם הוא רוב.

סעיף יח

הראשונים נחלקו בדין פלפלים רטובים [פי' לחים]:
 א] דעת רב האי גאון והרי"ף והרמב"ם [פ"ח ה"ז] שמברך בפה"א. ואף שהפלפל גדל על עץ, כתב הרשב"א [שו"ת סי' ח] דבאמת היה ראוי לברך עליו שהכל, כיון שעיקר נטיעתו ע"מ לאוכלו כשהוא יבש ושחוק, ונתון באוכלין אחרים כתבלין, אך כיון שמעט מהן נאכלים בעודם רטובים ונמעי קצת אדעתא דהכי, לכן ברכתו בפה"א.
 ב] הראב"ד והרשב"א והרא"ש [סי' ו] נקטו שמברכין בפה"ע, וכך פסק הגר"א.

לחלבה: השו"ע פסק כדרכו כדעת הרי"ף והרמב"ם, וגם הרמ"א לא השיגו, דכתב בד"מ לברך מספק בפה"א כיון דקיי"ל בירך על פרי העץ בפה"א יצא. וכתב בכף החיים [ס"ק קיב] שבדיעבד אם בירך על הפלפלי הרטובים בפה"ע יצא.

ביאורים והערות

48. אך הסברא דהוי כדבש תמרים לא קיימת, דבין להרא"ש שחילק בין סחיטה לבישול, ונקט שבבישול מברכין כברכת הפרי, ובין להרשב"א שהדבר תלוי אם דרך הפירות האלו להוציא מימהן, צריך היה לברך כאן בפה"ע. והנה הכ"מ טען שאין כאן סברא דנטעי אדעתא דהכי, שהרי במקומות שגדלו הקנים מוכרים אותם לאלפים למציצה, וא"כ המציצה היא עיקר הפרי והסחיטה היא כמו זיעא בעלמא. אך הט"ז תמה ע"ז וכן הגר"א לא קיבל סברא זו. והביה"ל כתב דסובר כמו אלפים שמצצו את הקנים יש אלפי שדות הניטעות בשביל הסוכר, וא"כ הסוכר הוא עיקר הפרי.

קנין הלכה

מראי מקומות

המסופק אם הוא עיקר הפרי

כתב הרמ"א דכל שהוא מסופק אם פרי מסוים הוא עיקר הפרי וברכתו בפה"ע, או שאינו עיקר הפרי וברכתו בפה"א, יברך בפה"א, שהרי קיי"ל דאם בירך בפה"א על פרי העץ יצא בדיעבד. ואף שבניד"ד גם אם בירך בפה"ע על מה שאינו עיקר הפרי יצא בדיעבד כיון שסו"ם הוא גדל על עץ, כתב החי"א [כלל נא סי"ב] שעדיף הבדיעבד של ברכת בפה"א, דפרי העץ כלול בפרי האדמה, על בדיעבד של ברכת בפה"ע על דבר שאינו עיקר הפרי, שיצא י"ח רק בגלל שלא הוציא שקר מפיו דסו"ם גדל על עץ.

סימן רה

סעיף ב

בגמרא [דף לט.]. איתא אמר ר"פ פשיטא לי מיא דסילקא כסילקא מיא דליפתא כלפתא, מיא וכו' דכולהו שלקי ככולהו שלקי. ונאמרו בראשונים כמה שיטות בדין זה:

א] הרמב"ם [פ"ח ה"ד] כתב שדין זה נאמר דוקא כאשר שלק את הירקות ע"מ לשותות מימיהן, שמי השלקות כשלקות במקום שדרכן לשתותם.

ב] הרא"ש בתשובה [כלל ד סי' טו] כתב דדין זה נאמר רק בשלקות אשר עיקר בישולם בשביל אכילת הירקות, ולכן מתוך שניתן טעם הירקות גם במי הבישול הולכים אחר הטעם,⁴⁹ אבל אם יהיו ירקות אשר עיקר בישולם אינו לאכילת הירק אלא רק בשביל המשקה, בזה לא אמרינן שתהא ברכת מי השלקות בפה"א אלא שהכל.⁵⁰

ג] המרדכי [סי' קבה] נקט דדין שלקות נאמר רק כאשר מטביל בהם את האוכלין, ולא כאשר שותה אותם, והטעם משום דמשקה הבא לאוכל כאוכל דמי. וכתב המג"א [ס"ק ו] דכן משמע ביומא [דף פ:], והכוונה למה דאיתא שם דציר שע"ג המרק מצטרף לירק לענין שיעור ככותבת.⁵² והמג"א [שם] כתב שבדברי התוס' [דף לח] משמע כהמרדכי, וכפי שיובא להלן, ומבואר במרדכי דכאשר משתמש במשקה למביל את האוכל, ברכתו בפה"א גם אם יצא מהירק ע"י סחיטה ולא רק ע"י בישול.

להלכה: במחלוקת זו בין הראשונים במג"א [ס"ק ו] נקט זאת כספק, ולכן כתב לברך על המשקה הנעשה בפסח מתפוחים שהכל, משום שיטת המרדכי. ובדבריו לגבי מי לביבות וכן במשנה ברורה שהביאו, התייחסו בעיקר לשיטות הרמב"ם והרא"ש, ולא הזכירו

ביאורים והערות

49. לכאורה הביאור בשיטת הרא"ש הוא דמתוך שעיקר כוונת הבישול לצורך אכילת הירק, לכן יש חשיבות גדולה גם לטעם הירק הנמצא במי הבישול והוי כצורה נוספת של אכילת הירק, משא"כ אם אין כוונתו לאכילת הירק כלל, בזה סובר הרא"ש שאין די בטעם הירקות כדי ליתן לשתית מי הבישול שם אכילת הירק.

50. וכתב הדרכי משה שבדברים אלו של הרא"ש יש יישוב נוסף למה שהוקשה לרא"ש [סי' יח] למה על משקין היוצאים ע"י סחיטה מברכין שהכל, ומאי שנא ממי שלקות, ותירץ הרא"ש שם דיותר יוצא טעם גוף הפרי על ידי בישול מאשר ע"י סחיטה. וכתב הד"מ שלפי דברי הרא"ש בתשובה יש חילוק נוסף, דדין מי שלקות נאמר רק במבשל את השלקות לאוכלן, ורק אז אנו מחשיבים את הטעם שיש במי השלקות לברך עליו בפה"א, וסובר הד"מ שבסחיטת פירות לא שייך ענין זה כלל, שהרי הפרי הנסחט הולך לאיבוד.

51. מדברי הרמב"ם משמע דלא ס"ל כהרא"ש דבעינן שיהא מבשל לאכילת השלקות, אך לא התפרש אם הרא"ש חולק על הרמב"ם וסובר דמברכין על מי השלקות בפה"א, אף כאשר לא בישל את הירקות על דעת לשתות את המרק, [וכגון מי בישול של מלפונים], שגם להרא"ש בעינן שתהא דעתו לשתות את מי השלקות. ומדברי המג"א [ס"ק ו] גבי מי בישול הלבבות, משמע שסובר שלפי הרא"ש גם כשלא בישל לשם שתיית המרק מברך בפה"א.

52. מהגמ' ביומא יש רק ראייה לגוף הסברא של משקה הבא לאוכל, אך אין ראייה לדין של מי שלקות אם נאמרו רק באופן של טיבול.

קנין הלכה

מראי מקומות

לענין הלכה את שיטת המרדכי. ולא הכריעו הפוסקים במחלוקת זו, אלא נקטו דהוי ספק להלכה וכפי שיבואר להלן בענין מי לביבות.

שיטת הרשב"א

לנידון של מי שלקות יש להוסיף את שיטת הרשב"א [דף לח.]. שהובאה בפוסקים [ס' רב סע' י'] שכתב דדין מי שלקות נאמר רק בפירות שעיקר דרך אכילתם היא ע"י בישול, והיינו דממעם זה אמרינן שגם למי הבישול יש חשיבות של עיקר הפרי, וסברת הרשב"א אינה מחלקת כלל בין בישול לבין סחיטה. ומוזה נראה שהרשב"א אויל בשיטת הרמב"ם שדין מי שלקות הוא כאשר מבשל ע"מ לשותות את המרק. [וסברת הרשב"א לא שייכא כלל במי לביבות וכיוצא"ב]. והט"ז [ס"ק ב'] ציין לדברי הרשב"א האלו.

שיטת התוס' [דף לח]

תוס' [דף לח. ד"ה האי] הקשו למה אין מברכים בורא מיני מזונות על שכר שלנו העשוי משעורים, וכתבו כמה טעמים בזה, והטעם השלישי הוא דבשתייה מברכין שהכל. ועיין לעיל [ס' רב ס"ד] שכתב הרמ"א דמברכים על אניגרון שהכל [כאשר אינו נותן בו את השמן לרפואה], ומקורו ברמב"ם, וכן כתב בתר"י, והקשה המג"א [שם ס"ק יא] דהא בגמ' [דף לה:] איתא דאניגרון הוא מיא דסילקא, וא"כ יש לברך על זה בפה"א כמבואר בגמ' [דף לט.]. דמיא דסילקא הן בכלל מי שלקות. ותירץ הגר"א [שם ס"ק יא] דלשתייה מברכין שהכל, וכמבואר בתוס' [דף לח.]. [והמשנ"ב [שם ס"ק לד] הביא את הגר"א בלשון "דהכא שמתקנו לשתייה ברכתו שהכל"]. ומבואר שהגר"א נקט שדברי התוס' שייכי גם לדיני מי שלקות.

ויש לשאול דהא הרמב"ם [פ"ה ה"ד] כתב דין מי שלקות כאשר מבשל את הירקות לשותות את המרק, ומבואר דלא ס"ל דלשתייה מברך שהכל, וצ"ע למה פסק הרמב"ם עצמו באניגרון דמברך שהכל. ואולי לזה כיוון המשנ"ב לחלק בין היכא שאוכל את מי השלקות בדרך אכילה כאכילת מרק [וגם זה נקרא ברמב"ם ששותה את המרק], ובין היכא שמתקן את מי הבישול האלו לשתייה ושותה אותה בדרך שתייה, וצ"ע.

והמג"א [ס"ק ו'] כתב שדברי התוס' מתאימים לשיטת המרדכי דאכן אינו מברך על מי שלקות בפה"א אלא כאשר יש להם דין אוכל ולא כשיש להם דין משקה.⁵³

בבוש כמבושל

כתב הב"י שגם לענין דין מי שלקות אמרינן בבוש כמבושל, ולכן אם נכבשו ירקות במים באופן שנתנו בהם טעם, ה"ז בגדר מי שלקות. ועיין לעיל בשער הציון [ס' רב ס"ק ס'] שהדבר תלוי לפי טבע הדבר בנכבש, דיש דברים שאינם נותנים טעם גמור בשיעור מעל"ע ובהם צריך שיעור זמן יותר ממושך.⁵⁴

משקה הנעשה מתפוחים

עיי' מג"א [ס"ק ו'] שהביא את שיטת הרמב"ם, ואח"כ הביא את שיטת הרא"ש והמרדכי, וסיים דלכך על המשקה הנעשה בפפח

ביאורים והערות

53. בשו"ת אג"מ [יו"ד ח"ב סי' כה] כתב שמנהג העולם לברך שהכל על מי שלקות אף באופן שדרך אכילתם ע"י שליפה, משום שיטת התוס'. [ולפי המג"א הנ"ל המנהג לחוש גם לשיטת המרדכי].

54. וכתב בספר וזאת הברכה [עמ' 120] בשם הגרש"ז אויערבאך זצ"ל והגר"ש אלישיב זצ"ל שכיון שבעינן שיהא במרק טעם חזק של ירקות, לכן מסתבר שמרק שנתבשלו בו רק תפוחי אדמה וגזר אין לו דין מי שלקות ומברכים עליו שהכל [אם אוכלו בלי הירקות, ואם אוכל גם את הירקות עם המרק, המרק טפל ומברך רק על הירקות, משנ"ב [ס"ק ט)].

קנין הלכה

מראי מקומות

מתפוחים מברך שהכל ויוצא ידי כולם. וביאר במחצית השקל שמשקה זה ברכתו בפה"ע לפי הרמב"ם, כיון שבישל את הפירות על דעת לשתות את המשקה, אך לפי הרא"ש ברכתו שהכל כיון שאינו מבשל לצורך התפוחים, וכן לפי המרדכי שהכל, דנעשה לשתיה ולא למבל בו אוכלין, והובאו דבריו במשנה ברורה [ס"ק י].⁵⁵

מרק ירקות ובשר

כתב הרא"ש והובא בטור ובשו"ע, דהא דמברכים על מי שלקות בפה"א היינו דוקא כשנתבשלו רק ירקות במרק, אבל אם נתבשל גם בשר, טעם הבשר עיקרי יותר מטעם הירקות, ולכן ברכת מי השלקות שהכל. וכתב המשנה ברורה [ס"ק יג] דאף שטעם הירקות שבמרק טפל לטעם הבשר, הירקות עצמם אינם טפלים, כיון שבאו למזון ולשובע, ואם אוכל אותם מברך עליהם בפה"א.⁵⁶

מי הכבישה של מלפפונים

כתב הט"ז [ס"י רב ס"ק י] דמי כבישה של מלפפונים ברכתם שהכל, כיון שלא נכבשו ע"מ ליתן טעם במים, והובאו הדברים במשנ"ב [ס"ק ח]. ועיי"ש בפמ"ג שכתב שאפשר שכתב דבריו לפי הרמב"ם שם"ל דעיקר דין מי שלקות הוא כשבישלם ע"מ לשתות את המשקה.⁵⁷

המבשל ירקות במשקה שיש לו טעם

כתב הט"ז [ס"ק ה] דהא דמברך בפה"א על מי שלקות היינו כשמבשלם במים, דלמים אין טעם עצמי והם נטפלים בקל לטעם הירקות הנבלע בהם, אבל כשמבשלם במשקה שיש לו טעם בפ"ע אין ברכת המשקה משתנה. ולכן אם בישל ירקות בחומץ, ברכת המים שהכל, ואם בישל ירקות עם בשר בבורשט שברכתו בפה"א, מברך בורא פה"א, דהא לא הפסיד הבורשט טעמו העצמי. וכ"כ החיי אדם, והובאו דבריו במשנה ברורה [ס"ק יב].

והביא בשער הציון [ס"ק יט] שהא"ר פקפק על דינו של הט"ז, ומ"מ לענין בישול ירקות בחומץ כתב השעה"צ שברכת שהכל עדיפה. ולענין הציור של בישול ירקות ובשר בבורשט שברכתו בפה"א, כתב בשעה"צ [ס"ק כ] דאפשר שגם הא"ר מודה שברכתו בפה"א, שהרי כבר היתה ברכת הבורשט בפה"א, ולא מסתבר שמשום שהשביחו בטעם בשר תיגרע ברכתו לשהכל, אך סיים שגם בזה יותר טוב לחוש לדעת הא"ר ולברך מתחילה בפה"א על דבר אחר.

בישל ירקות עד שנתמעכו לגמרי

כתב המג"א [ס"ק ו] דאף שלפי הרא"ש המבשל לביבות [כגון קניידלך] במים מברך על המים בורא מיני מזונות, מ"מ על שתיתא רכה [דייסת קמח רכה] מברך שהכל, כמבואר בסימן רח [ס"ד], והטעם משום שכאשר יש לביבות שברכתם במ"מ גם הרומב בטל אליהם ומברך עליו במ"מ [אף כששותה אותו בלי הלביבות], משא"כ בשתיתא שאין לה דבר להתבטל אליו. וכתב המג"א דכעין זה הדין גם בקטניות, שאם בישל קטניות במים מברך על המים בפה"א, ואם בישלן ונתמעכו לגמרי מברך שהכל כמבואר ברמ"א [ס"י רח ס"ח].⁵⁸

ביאורים והערות

55. וכתב בשו"ת פרח מטה אהרן [ח"א סי' מ] והובאו דבריו בשו"ת שבות יעקב [ח"ב סי' ה] ובגר"ז [סי"ב] דמטעם זה אין מברכין בפה"ע על קפה ותה, משום דאין מבשלים אותם רק לצורך המשקה.

56. אמנם אם הירקות לא באו למזון ולשובע רק ללפת את המרק הרי הם טפלים למרק וברכת שהכל פוטרם.

57. אך אפשר שגם הרא"ש מודה בזה. די"ל שבמקרה שאין לו שום ענין שיהא טעם הירקות במרק, אין בזה דין מי שלקות וברכתו שהכל.

58. משמע במג"א דמיידי שהקטניות נתבשלו תוך כדי הבישול, ובה נקט שמברך על הכל שהכל, ופקע דין מי שלקות ממי הבישול.

קנין הלכה

מראי מקומות

מים שנתבשלו בהם לביבות או מיני דגן

כתב המג"א [ס"ק ו] בשם שבלי הלקט שהמבשל מיני דגן במים מברך על המים בורא מיני מזונות, וכע"ז כתב בשם פסקי הרי"ד [רף לט ד"ה אמר] דהשותה מים שנתבשלו בהם לביבות מברך במ"מ. וכתב על זה הרי"א [הובא בשלטי הגיבורים] דיותר נראה שמברך שהכל, כיון שאין דרך לשותות את מי הלביבות, ואינו דומה למי שלקות שדרך לשותותו. וכתב המג"א שסברת הרי"א מתאימה לשיטת הרמב"ם שעיקר דין מי שלקות נאמר במבשל ע"מ לשותות את המים, אבל לשיטת הרא"ש די בזה שמבשל לצורך הלביבות כדי ליתן למים דין מי שלקות.⁵⁹ וציין המג"א דכן כתב בספר תניא [סי' כח], ולא נתפרש במג"א אם סובר לדינא שמברך במ"מ או שחושש לשיטת הרמב"ם והרא"ש דנקטו לברך שהכל, אך מהמשך דבריו משמע שברכת הרוטב היא שהכל, והיינו דחושש לשיטת הרמב"ם. וכתב המשנה ברורה [ס"ק יא] דכאשר אוכל את הרוטב לחוד יקח מעט מהלביבות ויברך במ"מ ויאכל כזית, ויקח דבר אחר שברכתו שהכל ויאכל כזית, כדי לפטור ממ"ג את הרוטב. עוד הוסיף המג"א שאם אוכל את הלביבות עם המרק, מברך עליהן במ"מ וא"צ לברך על הרוטב, דהוא טפל ללביבות. אמנם אם עושין מרק עם מעט קמח ומעט לביבות ועיקר הכוונה בשביל המרק, בכה"ג אין המרק טפל ללביבות וצריך לברך שתי ברכות, שהכל על הרוטב ובמ"מ על הלביבות.

ולענין סדר הברכות יש חילופי גירסאות בדברי המג"א בין דפוסים שונים ונחלקו בזה גדולי האחרונים:

- א. במחצית השקל וכן בדברי רע"א [סי' רח] על המג"א [ס"ק ז] כתבו לברך תחילה על הרוטב ואח"כ על הלביבות ובטעם הדבר כתב במחצית השקל דלא ברירא להמג"א שהמרק עיקר, דאולי הלביבות עיקר אף שהן מועטות כיון שהן ממיני דגן, ולכא' כוונתו לדין כל שיש בו מחמשת המינים מברך עליו. עוד היה מקום לדון דשמא חשש המג"א לשיטת הרא"ש יהא בכה"ג דין מי שלקות גם על המרק וברכתו במ"מ.⁶⁰
- ב. המקור החיים והנתיב חיים והיד אפרים והנוזרות שמשון נקטו שמברך תחילה על הלביבות ואח"כ על המרק, ולא חששו שמא ברכת הלביבות פוטרת את המרק.

והמשנ"ב [ס"ק יא] לא הביא את המחלוקת הזו, וגם לא כתב להדיא שמקדים את ברכת הרוטב, רק כתב בסתמא מברך על הרוטב ועל הלביבות, ומשמע שמקדים את הרוטב. [ובסי' רח (ס"ק כג) לגבי מרק גריסים שיש בו הרבה מים ועיקרו לגמיעה ולא לאכילה כתב במפורש להקדים ברכת המרק]. והוסיף בשם החי"א דטוב יותר לברך שהכל על דבר אחר.

מרק שיש בו גרעיני דגן

אם המרק מרובה באופן שעיקר כוונתו לשותות המרק, כתב המג"א [סי' רח ס"ק ז] לברך שהכל על המרק ואח"כ יברך על הגרעינים את ברכתם הראויה. [ובסי' רח יתבאר אם ברכתם במ"מ או בפה"א].

ביאורים והערות

ולהלן [סי' רח] כתב המג"א [ס"ק יג] דמש"כ הרמ"א שמברך שהכל, מיירי שהקטניות נתמעכו לגמרי כגון שהעבירן דרך נקבי הנפה. ולפי"ז מתבאר חידוש לדינא, שאם בישל מרק ירקות באופן שברכת המרק בפה"א כדין מי שלקות, ואח"כ ריסק לגמרי את הירקות, חוזר הכל לברכת שהכל. שו"ר דכן כתב הגרש"ז אויערבך זצ"ל [בספר ותן ברכה קונטרס התשובות לסי' רח], ולכאורה צ"ע דמאחר שחל על המרק דין ברכת בפה"א למה ישתנה הדין כשריסק את הירקות, ואטו ישתנה דינו גם אם יאכל את הירקות. וי"ל דכיון שדין ברכת בפה"א נובע מביטול המרק לירקות, כל שנשתנה דין הירקות ע"י ריכוכם נשתנה גם דינו של המרק, ולא דמי לירקות שנאכלו או אבדו, ודו"ק. [ובשם הגר"ש ווזנר זצ"ל הביא בקובץ מבית לוי (חלק טו עמ' נה) שנקט לברך בפה"א בצירוף הנ"ל, אך לכאורה במג"א לא משמע כן].

59. ובנשמת אדם [כלל נד ס"ק ה] כתב דגם להרא"ש אין מברכין על מי השלקות בפה"א אלא אם דרך לשותותם.

60. אמנם מדברי המח"ה נראה דלא חשש לזה, ואולי כשהמרק מרובה והלביבות מועטות לא נאמרת סברת הרא"ש שהמרק טפל ללביבות, וכן כתב בנשמ"א [כלל נד ס"ק ה].

קנין הלכה

מראי מקומות

ודעת האה"ע שאם ברכת הגרעינים בפה"א אין להם חשיבות של מיני דגן, ולכן אם המרק מרובה מברך רק שהכל, ומשמע דכך נקט להלכה בשעה"צ [סי' רח ס"ק כז].
ואם הגריסין מרובין וברכתן במ"מ, מברך רק עליהם במ"מ ופותר את המרק.

שיעור מי שלקות לברכה אחרונה

כתב בשו"ת אג"מ [או"ח ח"א סי' עה] דאף שמברך בפה"א על מי השלקות כדין פרי, מ"מ דין משקה עליהם לענין ברכה אחרונה ושיעורם ברביעית. [וכבר הובאו לעיל דברי המג"א (סי' רד ס"ק יז) שכתב שהדין דיין פותר כל מיני משקה לא נאמר על מי שלקות כאשר ברכתן בפה"א. והפמ"ג (סי' רב א"א ס"ק כז) כתב דיין פותר, אך לא הזכיר דברי המג"א שם. ולענין ברכה באמצע הסעודה נקט הביה"ל לעיל (סי' רב סי"א ד"ה בתוך) שמברכים על מי בישול פירות באמצע הסעודה כדין פרי אף להרשב"א שברכתם שהכל].

סעיף ג

אם סחט את הירקות נחלקו הטור ורבינו יחיאל, דרבינו יחיאל כתב שמברך בפה"א, והטור כתב דהוי כמשקין היוצאין מהפירות שברכתן שהכל כמבואר לעיל [סי' רב]. וכתב הט"ז [ס"ק ו] שמצד הסברא היה נראה כרבינו יחיאל דרק משקה היוצא מאליו הוי כזיעה בעלמא ולא היוצא ע"י סחיטה, אך קשה להורות נגד הטור. וצ"ע דהא בס"י רב [ס"ח] הובאו דברי הרא"ש שמבואר שאף משקין היוצאים ע"י סחיטה ברכתם שהכל ואינו דומה לשלקות, דיותר יוצא מעם גוף הפרי ע"י בישול מאשר ע"י סחיטה. גם מש"כ הט"ז דאם המשקה יוצא ע"י כתישה גם להטור ברכתו כברכת הפרי, [והיינו אף כששתה את המשקה בלי רסק הפרי], לא משמע כן כלל ברא"ש [שם], וכן פסק המשנה ברורה [ס"ק יד].

פירות שדרך לסוחטן

כתב המשנה ברורה [ס"ק יב] דאף בפירות שדרך לסוחטן מברך שהכל, והיינו דאף שלשיטת הרשב"א המובאת סי' רב [ס"ו] משקין היוצאים מפירות אלו דינם כדין הפרי, מ"מ הרא"ש חולק וסובר שלעולם אין מברכים על מי סחיטת פירות אלא שהכל. וכבר הבאנו [סי' רב ס"א] שהחזו"א [סי' לג ס"ק ה] מפקפק בזה ודן לומר שאם דרכם של הפירות בסחיטה מברכין עליהם כברכת הפרי, וכעין מש"כ התה"ד לענין רסק פרי [טרימא].

סעיף ד

מקור הדין של לפת שנחתך לחתיכות קטנות הוא בגמ' דף לט., הני גרגילידי דלפתא ברכתן בפה"א אפילו פרמינהו פרימא זוטא, והטעם משום שעדיין ניכר תארן וצורתן.

מה שהביא המשנה ברורה [ס"ק יז] מהמג"א [ס"ק ט] בענין שומשמן שטחנם, נתבאר לעיל [סי' רב ס"ז] בדיני טרימא.

סעיף ה

במהות הלפת בטור וברמ"א משמע שהוא מין מסויים, וכתב הרמ"א שהוא כמין צנון מתוק, [ואמרו על זה בגמ' (דף לט.) מ"א דלפתא כלפתא], אך במג"א [ס"ק ט] משמע שהוא שם כללי של ירקות, וכנראה הם אלו שיש להם קלח בתוך האדמה, ולכן כתב שם שגם גזר ועוד מין מסויים כלולים בנידון לפת. ובטוש"ע נקטו שהוא נאכל מבושל, וכשהוא חי ברכתו שהכל. [וכבר הבאנו לעיל שבימינו רגילים לאכול גזר חי ולכן ברכתו בפה"א בין חי ובין מבושל].

שאלות לחזרה על החומר הנלמד בחודש כסלו תשע"ז

או"ח סי' רב, רה

מיוסדות על טור וב"י וד"מ, שו"ע ט"ז ומג"א, משנ"ב שעה"צ וביאור"ל

סימן רב סעיף א

- א. (1) מה טעם קבעו ברכה מיוחדת על פירות העץ והרי גידולם מן הארץ?
(2) מה טעם קבעו ברכה מיוחדת על היין?
- ב. (1) יין שזב מעצמו מהענבים בלי דריכה, מה ברכתו?
ג. יין מבושל;
(1) האם נשתנה ברכתו, ומה הטעם?
(2) והאם יש נפק"מ אם בישל היין עצמו או בישל הצימוקים והענבים כדי לעשות מהן יין?
- ד. יין קונדיטון, שנותנין בו דבש ופלפלין;
(1) מה ברכתו, ומה הטעם?
(2) ומה הדין אם איבד טעם היין ע"י התערובת?
- ה. יין לענה, שטעמו מר, מה ברכתו, ומה הטעם?
ו. יין שנתערב בשכר, מה מברכין עליו;
(1) כשהרוב יין והמיעוט שכר?
(2) כשהרוב יין אבל טעמו נתבטל, ומה הטעם?
(3) ומה הדין ביין מזוג כיין צימוקים שלנו?
(4) כשהרוב שכר והמיעוט יין?
(5) מהי הכרעת הביאור"ל למעשה כשהרוב שכר ומיעוט יין, לענין ברכה ראשונה ואחרונה?
- ז. (1) האם יש נפק"מ בין שכר תאנים לשאר מינים?
(2) ומה הטעם?
- ח. (1) מה נשתנה הכא דברוב שכר נשתנה ברכתו, ולקמן ביין מזוג, די לנו שיהיה היין יותר מאחד בששה נגד המים או אפילו פחות מכך?
(2) מה נשתנה הכא ממה שכתב ביו"ד דבעירב יין במשקין צריך ששים לבטלו או עכ"פ ששה?

סעיף ב

- ט. הבוסר;
(1) מה מברכין עליו מעיקר הדין, לפני שהגיע לכפול הלבן ואח"כ?
(2) כיון שלא נודע לנו שיעורו עד אימתי מברכין עליו האדמה?
(3) אם לפי מראית העין נגמר בישולו, האם צריך להמתין שיהיה גדול ביותר?
(4) ומה הדין אם החרצנים נראים מבחוץ?
- י. שאר כל אילנות;
(1) האם מברכין העץ על פירות קטנים?
(2) ומה הדין אם הם מרים ואינם נאכלים אפילו ע"י הדחק?
(3) ומה הדין בכה"ג אם מתקן על ידי אור?
(4) ומה הדין אם הם מרים אבל נאכלים ע"י הדחק?
(5) ומה הדין בכה"ג אם בישלן או מתקן על ידי אור?
(6) מהי הכרעת הביאור הלכה לנהוג לגבי הברכה על פירות קטנים?
- יא. (1) מיני פירות שמרקחין ומטגנים בדבש בעודם קטנים מאד, שבלאו הכי לא היו ראויין לאכול כלל מה ברכתן לאחר ריקוחן?
(2) תפוחים ממתים מברכין עליהם העץ?
(3) ומה הדין בתפוחים שהיו ראויין לאכול רק ע"י הדחק ומתקן באור?
(4) מאימתי מברך העץ על חרובין ועל זיתים?

סעיף ג

- יב. גרעיני הפירות, מה ברכתן ;
(1) כשהם מתוקים, לכתחילה ובדיעבד?
(2) כשהם מרים שאינם ראויים לאכול אפי' ע"י הדחק?
(3) כשמתקן ע"י האור, לכתחילה ובדיעבד?
(4) כשאוכלן אחר שאוכל הפרי?

סעיף ד

- יג. האם מברכין על שמן זית, ואיזה ברכה, ומה הטעם ;
(1) כששותה אותו כמות שהוא?
(2) כשחושש בגרונו ושותהו כמות שהוא?
(3) כשאוכלו - מעט או הרבה - עם פת כדי ללפת את הפת?
(4) כשאוכלו כיון שחושש בגרונו ואוכל עמו מעט פת שלא יזיקנו?
(5) ומה הדין בכה"ג כשמתכוין גם לאכול הפת להשביע רעבונו?
יד. (1) מה מברך - ברכה ראשונה ואחרונה - על שמן זית שעירבו עם אניגרון או משקה אחר, באופן שנהנה מהשמן ומועיל לגרון ואינו מזיק, ומתכוין לרפואה?
(2) והאם יש נפק"מ אם נותן מעט שמן או הרבה?
(3) ומה מברך כשאינו מתכוין לרפואה רק לאכילה?
(4) והאם יש נפק"מ בזה אם האניגרון מרובה או השמן?
(5) כשחושש בגרונו האם סתמא הוי כמכוין לרפואה?

סעיף ה

- טו. שקדים המרים ;
(1) מה מברך עליהם כשהם קטנים, ומה הטעם?
(2) ומה מברך עליהם כשהם גדולים, ומה הטעם?
(3) ומה מברך עליהם כשהם גדולים ומתקן ע"י האור או דבר אחר, ומה הטעם?
טז. (1) שאר מיני פירות חמוצים או מרים, שאינם ראויים לאכילה כלל, ומתקן או בישלן, מה מברך ומה הטעם?
(2) ומאי שנא מהבוסר בס"ב?

סעיף ו

- יז. צלף שעליו ראויין לאכילה, ויש בעליו כמין תמרים, אביונות שהוא הפרי, וקפרסין שהוא הקליפה ;
(1) מה מברך על העלין והתמרות, ומה הטעם?
(2) ומה מברך על הקפרסין, לכתחילה ובדיעבד, ומה הטעם?
(3) ומה מברך על האביונות, ומה הטעם?
יח. מה מברכים על קליפות תפוזים שמטגנין בדבש - לכתחילה ובדיעבד?

סעיף ז

- יט. (1) תמרים שמיעכן ביד והוציא מהם גרעיניהם ועשה מהם עיסה, האם נשתנית ברכתן?
(2) מרקחת מפירות שנתבשלו עד שנימוחו לגמרי, מה מברך עליהם לכתחילה ובדיעבד?
(3) מהי הכרעת המ"ב להלכה?
(4) לענין ברכה אחרונה, האם מברך על התמרים מעין שלש או בורא נפשות?
(5) פירות שרוב אכילתן הוא ע"י ריסוק?
(6) מיני פירות קטנים שסוחטין אותן ומרקחין אותם בדבש וסוכר, מה ברכתן לכתחילה ובדיעבד?

סעיף ח

- כ. (1) דבש הזב מהתמרים או שיוצא ע"י כתישה וסחיטה, האם ברכתו העץ או שהכל, ומה הטעם?
(2) מיץ היוצא מכל מיני פירות מאליהן או ע"י סחיטה, מה ברכתן ומה הטעם?
(3) ומה הדין בפירות שרוב אכילתן הוא ע"י סחיטה?

סעיף ט

- כא. (1) סופי ענבים, שאין מתבשלין לעולם, מה ברכתן?
(2) מה הפי' נובלות?
(3) תמרים שעל ידי שריפת החום נתייבשו ונתבשלו ונשתנו לקלקולא, מה מברכים עליהם?
(4) תמרים שאין מתבשלין על האילן רק תולשים אותם ומחממין אותם בעפר ומתבשלין, מה מברכים עליהם - לפני שטמן בעפר ואח"כ, ברכה ראשונה ואחרונה?
(5) ומאי שנא מבוסר בס"ב?
(6) תמרים שנפלו מעצמן מהאילן קודם בישולן, מה ברכתן?
(7) תמרים שנפלו מהאילן מחמת הרוח, מה ברכתן?

סעיף י

- כב. דיני ברכת המים ששרה בהם או שבישל בהם פירות;
(1) מה מברכין על המים ששרה בהם פירות מעת לעת, ומה הטעם?
(2) ומה הדין אם הפירות אינם נותנים טעם גמור במעת לעת, ושראן מעת לעת או יותר?
(3) ומאי שנא ממיא דסילקא ודכולהו שלקי שמברכים האדמה?
כג. (1) מה הדין אם הפירות רוב אכילתן הוא ע"י בישול או כבישה?
(2) ומה הדין בפירות שדרך לאכלן חיים רק שיש שמבישין אותן ואח"כ מבשלין אותן?
(3) שזיפים יבשים או דובדבנים, מה מברכים על המים שנתבשלו או נכבשו בהם?
(4) ומה מברכים על המים שנתבשלו בהם תפוחים ואגסים?
כד. (1) לפי הביאור"ל האם מיירי השו"ע בפירות שראויין לאכול בין חיים ובין מבושלים?
(2) ומה מברכים בכה"ג על הפירות?
(3) ולדעת הרא"ש האם בעינן שיהיו טובים לאכול בין חיים ובין מבושלים?
(4) ומה מברכים על תפוחים השרויים במים, ומה הטעם?

סעיף יא

- כה. מים ששרה או שבישל בהם צימוקים ותאנים, מה ברכתו הראשונה, ומה הטעם;
(1) כששותה המים בפני עצמו?
(2) כשאוכל הפירות עצמן ושותה עמהן או אחריהן המים?
(3) כשכוונתו בשביל המים ובירך על פרי אחת בתחילה?
כו. (1) מי צימוקים שמשכן מהצימוקים, האם ברכתו הגפן - כשהצימוקים היו לחים קודם או יבשים?
(2) והאם גם כשלא משך המים והם מעורבים, מברכים על המים הגפן?
כז. לענין ברכה אחרונה;
(1) מהן האופנים שכתב השו"ע להתנהג לענין ברכה אחרונה כששתה מי צימוקים?
(2) והאם מהני גם לטעום מהצימוקים עצמם?
(3) אם אין לו במה לפטור אותם, מה יעשה?
(4) אם יש לו יין, האם מהני שישתה יין וברך על הגפן? והאם מותר להוסיף ולכלול גם על העץ?
(5) כששותה אותו באמצע הסעודה, האם צריך לברך ברכה ראשונה, ומה הטעם?
(6) כשצריך לברך מעין שלש ובורא נפשות, מה מברך קודם, ומה הטעם?

סעיף יב

- כח. מה מברכין על הפירות כשהן חיים וכשהם מבושלים, ומה הטעם ;
(1) פירות שטוב לאכלן חיים ומבושלים?
(2) פירות שטוב לאכלן רק חיים?
(3) פירות שטוב לאכלן רק מבושלים?
(4) ומה הדין כשטוב לאכלן גם חיים ורוב בני אדם אוכלין אותן מבושלים, והטעם?

סעיף יג-יד

- כט. (1) אגוזים שנגמר גידולן וקליפתן קשה, המטוגנים בדבש ללא קליפתן, האם מברך עליהם העץ או שהכל בברכת הדבש או שניהם, ומה הטעם?
(2) ומה הדין כשהאגוז שבור לחתיכות?
(3) ומה הדין כשהוא מעוך לגמרי שאין ניכר צורתו כלל?
(4) אגוזים רכים, שלא נגמר בישולם, שמבשלים אותם בדבש, מה ברכתן, ומה הטעם?

סעיף טו

- ל. (1) באר שיטות הראשונים והפוסקים לענין ברכת הסוכר הנעשה מסחיטת קני סוכר ובישול מימיהן?
(2) ומה מברך המוצץ קני הסוכר בעצמן?
(3) ומה מברכין על סוכר הנעשה מבישול בוריקעס?
(4) ומהי הכרעת הביאור הלכה לברך על כל סוגי הסוכר האלו לכתחילה?
(5) ומה הדין בדיעבד אם בירך העץ או האדמה?

סעיף טז-יז

- לא. (1) פלפל, זנגוויל, ציפורן וכדו', שדרך לאכול רק ע"י תערובת, מה הדין כשאוכלן לבדן?
(2) מה מברכין על קנמון?
(3) ומה מברכין על אגוז מושקאט?
לב. מי שנותן מושקאט לתוך שכר לרפואה, מה מברך עליו ;
(1) כשאינו צמא ואינו שותה אלא לרפואה?
(2) כשתאב לשותות השכר גם ללא הרפואה?

סעיף יח

- לג. פלפל וזנגוויל כשהן רטובים, מה ברכתן ומה הטעם?
לד. מה ברכת הפירות דלהלן ;
(1) פירות שיודע בהם שהם עיקר הפרי?
(2) פירות שיודע בהם שאינן עיקר הפרי?
(3) אם הוא מסופק בהם אחר שלמד ואינו יכול לברר?
(4) אם הוא מסופק בהם מפני שלא למד?
(5) אם אינו יודע מה הוא?

סימן רה סעיף א

- לה. (1) ירקות וקטניות שטוב לאכלן חיים ומבושלים, מה מברכין עליהם כשהם חיים ובמבושלים?
(2) ירקות שטובים מבושלים יותר מחיים, מה מברכין עליהם כשהם חיים ובמבושלים?
(3) ומה הדין אם דרך רוב בני אדם לאכלן גם כשהם חיים?
(4) ומה הדין אם אין דרך בני אותו מקום לאכלן חיים?
(5) ומה הדין אם הם יותר טוב במבושלים רק אם מבשלין עם בשר וכדו', ולא בעצמן?

- 6) ירקות כבושים או מלוחים, שדרך בני אדם לאכלן כך כשהם חיים, מה ברכתן?
- 7) קטניות ופולים יבשים, שאין דרך לאכל רק מבושלים, מה ברכתן?
- 8) חומס קלוי או מבושל או מטוגן, שנשתנה למעליותא, מה מברך עליהן?
- 9) כשאוכל חסה מעורב עם שמן וחומץ, מה ברכתו?
- 10) ומה הדין אם אוכלו כסלט ליד הבשר?
- 11) מה מברך על הקלח של הכרוב?
- לו. 1) שום רך או בצל שדרך לאכלו גם חי, מה ברכתו כשהוא חי?
- 2) שום או בצל שהזקין, שאינו ראוי לאכלו חי, מה ברכתו כשהוא חי?
- 3) ומה הברכה על שום ובצל כשהם מבושלים?
- 4) בצל מטוגן, שנשתנה למעליותא, מה ברכתו?
- לז. ירקות שבבישולם משתנים לגריותא, וכמתבשלים עם בשר משתבחים מחמת הבשר, מה ברכתן אחרי שנתבשלו עם בשר?

סעיף ב

- לח. איזה ברכה מברכים על אוכל או משקה דלהלן;
 - 1) מים שבישלו בהם ירקות, שאין בהם אלא טעם הירק, אבל הבישול היה גם בשביל הירקות?
 - 2) ומה הדין כשהבישול היה רק בשביל המים ולא לאכול הירקות?
 - 3) מים שבישלו בהם תפוחים, כדי לשתות המים עם טעם תפוחים?
 - 4) מים שבישלו בהם ירקות עם בשר, שיש בהם טעם הבשר והירקות ואוכל רק המרק?
 - 5) ואם אוכל המרק עם הירק?
 - 6) מים שכבשו בהם מלפפונים, שהכבישה היא לצורך המלפפונים ולא לצורך המים?
 - 7) הנ"ל, במקום שרוב אנשי העיר נוהגים לטבול בו פתם, כששותה אותם לבד?
 - 8) רוטב של כרוב חי?
 - 9) רוטב שבישל בו כרוב?
 - 10) מים שכבשו בהם סלק ומבשלו לבד? ומה הדין כששותה אותה חי?
 - 11) משקה בארשט העשויה ממי סובי וקמח?
- לט. פתיתים או אטריות או קניידלעך שבישלו במים;
 - 1) מה מברך כשרוצה לשתות המים לבד?
 - 2) ומה מברך כשאוכל גם האטריות והקניידלעך?
 - 3) ומה מברך על הליבויות ועל המים אם בישל רק מעט לביבויות בהרבה מים ועיקר כוונת הבישול בשביל המים?
- מ. ירקות שבישלו אותם בחומץ או בשאר משקה שיש בו טעם בפני עצמו, האם המשקה נגרר אחר הירקות?
 - 1) ירקות שבישלו עם בשר במשקה בארשט שהוא מי שריית סלק, מה מברך על המשקה אח"כ, ומה הטעם?
 - 2) ומה הדין כשאוכל גם הבשר?

סעיף ג

- מא. 1) אם סחט את הירקות ויצאו מים, מה מברך על המים, ומה הטעם?
- 2) ומה הדין אם דרכו למסחטינהו?
- 3) ומה הדין בדיעבד אם בירך האדמה?
- 4) ומה הדין אם כתשן, ומה הטעם?

סעיף ד-ה

- מב. 1) פירות או ירקות שנתבשלו וחתכן לחתיכות קטנות ועדיין ניכר צורתן, האם נשתנה ברכתן, ומה הטעם?
- 2) שומשמין שטחנן, מה ברכתן ומה הטעם?
- 3) מה מברך על לפת, כשהוא חי וכשהוא מבושל או כבוש?
- 4) ומה הדין אם בישלו לבד?

שאלות ונידונים מעשיים בחומר הנלמד בחודש כסלו תשע"ז

או"ח סי' רב, רה

א. סלט אבוקדו שמרוסק לגמרי.

1. כאשר מחמת הצבע הוא ניכר מה מברך עליו.
2. עגבניות, גזר, קיוי, תפוחים, וכדו' שנשחנו לגמרי, בירך עליהם העץ האם יצא.
3. ואם מחמת הצבע, הגרעינים, חלקים קטנים של הקליפה שלא נשחנו היטב, ניכר מה הוא, מה ברכתו.
4. האם יש חילוק בין אם הגרעינים הם כאלו הנאכלים, כגון סלט חצילים וכדו' או אינם נאכלים.
5. רסק תפוחים וכדו' שבטחינה נשארו הקליפות שלא נשחנו, מה מברך עליהם. - והאם יש חילוק בזה בין מיני הפירות והירקות שהקליפות נאכלים כשלעצמם או רק בתערובת.

דעת המחבר כשממשן קיים, דעת הרמ"א כל שניכר, ועדיין יש לדון האם כשלא נשתנה ועדיין ניכר נשאר עליו מדינת ברכתו רק כאשר נשאר עדיין מאכל אלא ירד מדרגתו ניכר משאיר עליו חשיבותו, או שגם כאשר נהפך למשקה כן. וכן במה שמבואר במ"ב שדבר שדרכו להאכל מרוסק מברך עליו ברכתו, האם גם כאשר מחמת הטחינה נהפך למשקה. ובמשב"ז סק"ד מבואר שכשדרכו בכך גם כשנעשה משקה נשאר בברכתו, וא"כ נשתנה טעמו. וברע"א על המג"א מבואר שכל דינו של הרמ"א הוא על כשנהפכו למשקה, וא"כ גם בזה כתב הרמ"א שאם בירך העץ יצא. וזהו ברכתו מעיקר הדין. ובחזו"א מבואר שכאשר הוא בדרגה שנתרסק למגר יחשיב כזיעה בעלמא, אמנם עדיין אפשר שכל שניכר או שדרכו בכך שלא נחשב שנשתנה ממילא לא נחשב ג"כ לזיעה ואינו תלוי במשקה. ובגדר הניכר יש לדון כאשר ניכר מחמת דבר צדדי כגרעינים נחשב ניכר, או שצריך שכל מהותו יהיה ניכר קצת, ואפשר שתלוי בטעם שניכר קצת מציל, האם מפני שעדיין לא נתבטל לגמרי, או שעצם זה שניכר מהו נותן לו ג"כ חשיבות עצמית לברכה. ובר"מ כתב והוציא גרעיניו, ובפשטות שבלי זה אינו מרוסק כ"כ, ואם אין זה כונתו אלא דוקא הוציא א"כ מתבאר שאפילו גרעינים כאלו שאינם נאכלים ואינם נחשבים כחלק מהמאכל, מ"מ מאחר והוא חלק מהפרי חסר באינו ניכר. אבל במ"ב בסימן ר"ד סקנ"ב מבואר שנימוח לגמרי היינו שנפסד צורתו העצמית, וניכר היינו שניכר קצת צורתו, ובפשטות מתבאר שסובר שניכר היינו מצד מהותו ולא מצד כל חלק צדדי שלו וכדו'. וא"כ מש"כ כאן סקמ"ב איבד כל צורתו העצמית ואינו ניכר כלל מהו, היינו שמצד עצמו אינו ניכר כלל מהו.

ב. רסק תפוחים שיש בה כמה חתיכות קטנות של תפוחים.

1. מה מברך עליה ועל הרסק. - והאם יש חילוק בין אם מתחיל לאכול תחלה מהם או מהרסק.
2. האם יש חילוק בין אם השאיר בכונה חתיכות לבין שנשארו בה כמה חתיכות קטנות, או חתיכה אחת קטנה שלא נתרסקו.
3. כאשר יש בו כמה חתיכות וחילק את הרסק לשתי צלחות, נתנם לשתיים מהמסובים, לאחד מהם אין כל חתיכה בפנים, מה מברך עליו, - וכן בירך עליה תחלה העץ ואכל גם חלק מהרסק, יצא ממקומו וחזר, איזה ברכה יברך על המשך.
4. רסק תפוחים שמכניסים בה אח"כ חתיכות קטנות של תפוחים, מה ברכתו.
5. האם יש תועלת, ומקום לכתחילה בכל רסק לקחת חתיכה מאותו מין ולברך עליו, והאם בכל רסק יש לכתחילה לחפש ממינו ושהכל.
6. פירי תפוז"א שמרוסק לגמרי. - פופקורן, האם ניתן לברך עליו אדמה.

7. מוצרי סויה, קאקו שנאכל כשמעורב עם סוכר, וקפה, עוגיות קוקוס, מה ברכתן לכתחילה, ובדיעבד כשבירך העץ ואדמה.

8. ממרח תמרים, בוטנים, שקדיה, טחינה, חלבה, ממתק קוקוס, כשאכלן בפני עצמו או בתערובת, מה ברכתו לכתחילה ובדיעבד.

דרגת האינר ניכר להרמ"א כתב במ"ב שלא ניכר צורתן כלל, וא"כ חתיכות קטנות שבתוכו כל שהם ניכרים הם עצמם לא ירדו מברכתם, ועדיין יש לדון האם נימא שהם בטלין וגם הם ירדו מחשיבות, או שמחמתם נחשב שכל המאכל נשאר בחשיבותו כי הוא חלק ממנו, וממילא יכול לברך העץ, וביותר שיוכל גם להתחיל מהחלק מהרוסק לגמרי. ועוד שאם הטעם מפני שנותן שמו על הכל יש לדון עוד הגם אם צריך לברך שוב מחמת שינוי מקום נשאר ברכתו, וכמו בפת הבאה בכיסנין שמבואר במ"ב שאם כבר אכל את המילוי ונשאר הבצק עצמו גם נשאר מזוונות כי שמו עליו, וכמו פירות מכמה מיני ברכות המעורבים שברכתו כמו הרוב, ושגם אם נשאר רק מהמיעוט לא נשתנה ברכתו. וברב פעלים ח"ב כ"ח וכה"ח כתבו שחתיכת פרי ממין הרוסק פוטרו, ובמנח"ש ח"א צ"א ג', כתב שאם בירך העץ על פרי יצא לא רק לדעת הרמ"א שסובר שזהו עיקר ברכתו אלא גם לדעת רש"י כי באמת עדיין פרי הוא. – ובצורת השינוי האם נשתנה רק ע"י ביטול או גם ריסוק, בר"מ כתב מיעכו ביד, אבל במ"ב כתב ע"י ביטול, אמנם מבואר במ"ב שכאשר נשתנה לדבר אחר לגמרי הופקע ברכתו. – ומבואר במ"ב סקמ"ד, ובר"ח סקל"ח שכל שדרכו להאכל כאשר הוא מרוסק לגמרי, עיקר ברכתו גם כשאינו ניכר כלל, וא"כ יש לדון על מוצרי סויה וכמבואר בסימן ר"ח סקל"ח שאפילו נעשו מקמח כל שזהו דרכו מברך אדמה, ועוד הרבה דוגמאות שהוזכרו שאפילו שאינו ניכר ברך עיקר ברכתו, וכן דן במנח"ש על קקאו הנאכל מעורב עם סוכר, אלא שיל"ע על חלק מהואפנים האם הוא דומה לפת קטניות שמבואר במ"ב שמאחר ונשתנה לפת אפילו שזה עיקר צורת אכילתו נשתנה ברכתו, או ששונה כי שם נעשה פת וכאן הוא עוד צורת תבשיל. אמנם עצם זה שמעורב עם עוד מאכלים בצירוף שנשתנה אינו סיבה להפקיע שמו כמבואר במג"א סקי"ח ובמ"ב סקמ"ד וכע"ז לקמן סימן ר"ג ס"ז ובמ"ב שם שכשדרכו בריסוק אפילו עירוב מברך עליו ברכתו. אלא שאפשר שהוא דומה לסוכר שכתב הביה"ל טעם לשהכל שנעשה דבר אחר לגמרי, וכן נראה בפמ"ג בר"ח משב"ז סקי"א. וכעין סברא של נשתנה כתב הגר"ז סי"ז לענין פת קטניות כלומר שאפילו כשדרכו אם הוא אחר לגמרי איבד שמו. – אלא שבאלו שעיקר אכילתן ע"י טפילות דהיינו בממרח יש לדון האם למרות שעיקר צורת אכילתו הוא רק ע"י מריחה שהוא טפילות מ"מ למעשה עיקר אכילתו הוא ע"י ריסוק גמור וממילא שמו עליו ואינו נחשב ביטול שמו, או שמאחר ועיקר אכילתו בטפילות אינו יכול לקבוע ע"ז כצורת אכילה. אבל כאשר העיקר ע"י תערובת מבואר בסט"ז שנשאר עליו שמו. ובמ"ב מבואר שלא דוקא כל אכילתו אלא עיקר אכילתו וא"כ גם שקדיה וכדו' אם רוב אכילתו הוא כך, וביותר שאפילו אם אין רוב אכילתו כך מבואר בשעה"צ בסימן ר"ח סקמ"ד שגם כאשר נטחן לגמרי אם הוא גם נאכל כך הרי הוא בכלל סוגיא דילן של פובידל"א דהיינו שלמרות שלכתחילה שהכל אבל בדיעבד ברכתו, כי זה עיקר הברכה, וא"כ גם באלו יועיל אדמה והעץ מאחר והרבה אוכלים אותו כך, – ולענין טחינה נחלקו המג"א והאבן העזר כמבואר במ"ב אמנם שם הטעם כי נחלקו עד כמה דרכו כי עיקרו הוא לעשות שמן וכמ"כ באגרו"מ ח"א ס"ה. וכתב באגרו"מ שלתחילה יש להמנע מלאכלו ללא פת, ויל"ע לדבריו א"כ גם בכל פובידל"א שספק אם עיקרו האם יש להחמיר ולחפש לצאת ברכה עיקרית.

ג. פופקין, שלוח, תירס תפוח.

1. מה עיקר ברכתו לכתחילה.
2. תפוחים, אגסים, תפוז, שפירן במגדרת לחתיכות דקות מאוד, ומחמת זה לא מזהים איזה מין הוא מה מהרץ עליו.
3. פתיתי אורז וכדו' ששפך עליהם שוקלד, או צבע מאכל ומחמת זה אינם ניכר מהו מה ברכתו.
4. מנה חמה, קורנפלקס, ציפס, פרוסות לדר, מה ברכתן.

5. לביבות, קוגל מפרוסות דקות או ריסוק של תפוז, וכן פשטידות מתפוז מרוסקים וכדו', כשהם הרוב ושאר התערובת הוא מיעוט או להטעים, אבל מחמתם אינו ניכר, מה מברך עליהם.

דנו הפוסקים האם כל נשתנה צורתו מתבטל ברכתו, או רק ע"י מיעוט או ע"י ביטול, אבל אלו שנתעוותו ע"י חום אינו נחשב נשתנה, וממילא ה"ה נחתכו דק, ואפשר שתלוי האם ניכר הוא תנאי בברכה או דרגה של ירידה מחשיבותו. - אבל לקמן ר"ה ס"ח שמבואר שחתכן דק לא נשתנה ברכתן כתב המ"ב כיון שניכר צורתן ותארן במקצת משמע שבלי זה לא אפילו שבעצם נשאר ולא נתרסק ורק אינו ניכר. אמנם עדיין יש לדון בכונתו מש"כ ניכר שאפשר שכל החיסרון של נתרסק הוא ביטול חשיבותו ומהותו, והניכר הוא הגדרה לקיומו וביטולו, ממילא באלו למרות שבאמת אינו ניכר מהו אבל לא מפני שנשתנה צורתו לגמרי אלא כי כשהדבר קטן מאוד קשה להבחין ולהבדיל בין המינים, ולכן לא נתבטל מהותו וברכתו. אמנם אם עיקר נטיעתו במין מסוים לכך, שונה שזהו צורתו. - וכן תלוי שאם ניכר הוא תנאי בברכה גם מנה חמה וכדו' שכבר נתבטל לגמרי כל שחזר וניכר יברך ברכתו, אבל אם הוא הגדרה בביטול מהותו אפשר שלא יועיל מה שחזר להיות ניכר, - וכן אלו שעצם זה שמיעכן מצד עצמו עדיין היה ניכר קצת אלא שבתוספת עירוב שאר דברים גרם לו שלא יהיה ניכר, אפשר שתלוי בזה שאם עצם הריסוק מאבד מעלתו, והניכר הוא סיבה של חשיבות שעדיין משאירו, למרות שעכשיו אינו ניכר מסיבה צדדית, אבל בעצם כבר אין לו מעלת הניכר שיציל, אבל אם הניכר הוא דרגה המעכב את ביטול מהותו, כשאינו ניכר רק בצירוף אין חיסרון.

ד. ענבים שנטחנו או נתרסקו היטב בבלנדר.

1. מה יברך עליהם תחלה וסוף.
2. בירך עליהם מספק תחלה שהכל, האם יברך בסוף על העץ.
3. אכל אחרי הרסק ענבים, רסק תפוז, האם יברך עליו בורא נפשות.
4. בירך על פרי העץ, והיה על השולחן רסק תפוחים, או מיץ תפוזים או גזר, במקומות שעיקר היעוד שלהם הוא למיץ, האם עליו לברך שהכל, והאם צריך לכתחילה לכיון שלא לפטור, או לפטור.
5. כשרוצה לאכול את כל הרסקים השונים, האם מהראוי לחפש תחלה בעץ, או אדמה, ושהכל.
6. שתה כוס מים וכדו' ורסק תפוז, בירך בנ"ר בסתמא על המים ולא זכר לכיון על הרסק האם יצא.

מבואר במ"ב במאחר והעיקר להלכה שגם במרוסק לגמרי נשאר ברכתו, לכן לענין ברכה אחרונה בז' מינים כשאין לו אחר יברך אחריו מעין ג', ויש לדון האם כונתו גם באופן שבתחלה בירך לעיו שהכל, וכן לכתחילה כרוצה לאכלו ויודע שלבסוף יברך עליו מעין ג' יברך תחלה שהכל, או שהיו תרתי דסתרי, וכעין מש"כ הגר"ז בטעם שמברכים על כיסנין מזונות, דמאחר ואחריו מברך מעין ג' כי יוצא ממ"נ א"א לברך תחלה המוציא דהוי תרתי דסתרי. - עוד יש לדון כאשר אכל גם שאר פירות וגם מברך על הרסק של המין ז' על העץ, האם מאחר ועל העץ מוציא גם שאר פירות, האם עכשיו מספק להיפך יחשב הרסק תפוחים כפרי שיוצא עליו בעל העץ, והאם מחמת כן גם לא יוכל להקדים תחלה בורא נפשות דמאחר וכמבואר במ"ב שאפילו פובידל"א עיקר ברכתו הוא העץ, א"כ כשאכלו עם ענבים חל עליו ברכת על העץ ולא יוכל להפקיעו ע"י בנ"ר לפחות לכתחילה. - וכן למרות שמבואר שכל ברכה שהיא רק בדיעבד כל שלא כיון עליה להדיא לא יצא בה, ולכן אם היה על השולחן העץ ואדמה, ובירך תחלה אדמה מברך שוב העץ, אבל כאן להיפך מאחר ועיקר ברכתו העץ, א"כ כשבירך העץ אפילו לא כיון יפטור, - עוד יש לדון שמאחר ומבואר במ"ב שעיקר ברכת הפובידל"א הוא העץ, ואפילו על משקה מבואר ברע"א על המג"א ובמשב"ז סק"ד, שאם זהו עיקר ונעשה ע"י טחינה יש את דין פובידל"א, א"כ מאחר וכל ברכה שיוצא בה לכתחילה גם אם לא כיון להוציאו והוא לפני יצא כשבירכה על דבר אחר, א"כ כשבירך על כל פרי העץ שלא יברך אח"כ שהכל. - יתירא מכך לא רק ברסק תפוחים, גזר וכדו', אלא אפילו מיץ תפוזים וכדו' כאשר רוב הולכים לסחיטה לדעת הרשב"א מברך העץ, וגם לדעת

הרא"ש מתבאר בשעה"צ ר"ב סקנ"ד שאפשר שבאלו שדרכן רק מספק הכריע לברך שהכל כי בזה יוצא, אמנם בשעה"צ סימן ר"ה סקכ"א נראה שאינו מספק. ובחזו"א ל"ג סק"ה נוטה ג"כ כהשעה"צ שלדעת הרשב"א כשדכו בכך מברך עליו העץ, ועוד שגדר רוב בנ"א אין צריך רוב בפועל אלא כל שרוב בנ"א ניחא להו בכך ג"כ נחשב רוב, וזהו המצוי מאור בזמנינו, אבל יתירא מכך לענין תפוזים וכדו' ממבואר בחזו"א שבכל אותם מיני פירות שכולו ממש נסחט לתוך המשקה לכו"ע אינו שייך למחלוקת רא"ש ורשב"א אלא תלוי בסוגיית טרימא ובזה הרי מבואר שדעת הרמ"א שהעיקר להלכה העץ, ושהכל רק כי יצא, וא"כ לדבריו יהיה בזה כל הנפק"מ הנ"ל. – ולהיפך יש לדון שאם כל הטעם של שהכל הוא כי יצא, אבל בפשטות אין זה עיקר ברכתו, א"כ כשבירך על דבר אחר שהכל, ולא כיון עליו להדיא, האם לא יצא.

ה. מרק אפונה שבישלו ואח"כ טחן אותו בתוכו.

1. מה ברכתו, לפני הטחינה ואחרי.
2. בישל בו את האפונה ואחרי זמן מסויים של הבישול שכבר קיבל טעם הירקות הכניס גם בשר.
3. בישל קמפוט ממיני פרי העץ ואדמה, הכניס חלקם רק אחרי שחלקם כבר התבשלו, אח"כ חילק את הפירות מהמים שלהם, מה מברך עליהם. – ואם אחרי הבישול טחן וריסק את הכל ביחד, מה מברך עליהם.
4. מרק ירקות שבישלו עם בשר, בירך על הירקות אדמה וכיון להוציא את המרק, או לא כיון, האם יברך שהכל.
5. בישל מרק ירקות עם שזיפים, וגריסים, מה יברך על המרק.
6. בישל מרק ירקות עם עצמות בשר כאלו הנותנים טעם, מה יברך על המרק. – או בישל מרק ירקות והכניס בו גם אבקת מרק מה מברך עליו.
7. בישל מעט ירקות בתוך כמות גדולה של מים וניכר בו טעמו היטב, הוציא את הירקות מה מברך על המרק.
8. האם בכל אלו יש חילוק אם מורגש טעם חזק אבל לא ניכר של איזה מין, או שניכר איזה ירק בושל בו.
9. בישל מרק ירקות עם ירקות ובשר ותבלינים, אכל רק את הירקות והפסיק ואח"כ אוכל את המרק, האם יש שיעור זמן שמאז מברך שהכל, ומה הדין אם כבר בירך בורא נפשות על הירקות.
10. ירקות פירות שנכבשו משך זמן במים, חומץ, ונכנס טעם חזק במים, אבל טעם הפרי לא נשתנה כלל למעלה וחסרון מה יברך על המים.

במג"א ר"ד סק"ט כתב שצריך שהמים עצמם יהיו בצורה של ממשות, ובפמ"ג כתב שלדעת העו"ש כל הדין נאמר רק במעט מים, או ללא מים כלומר שהמים הוא היוצא מהפירות, אבל כשהמים הם רוב בטל. – במ"ב [סקי"ג] מבואר שהסיבה שכשבישלו עם בשר מברך שהכל, כי הבשר הוא חשוב ועיקר, וא"כ יש לדון מה הדין כאשר מבשל עם עצמות וכדו' שאמנם נותנים טעם, אבל אין להם חשיבות כ"כ, וכן כאשר מבשל בכמה מינים ביחד, האם נדון מי החשוב או הרוב או העיקר. וכ"כ בגר"ז כי טעם הבשר שבמרק חשוב עיקר יותר מטעם הירקות, אבל מרק של תבשיל ממין דגן שמברכין עליו במ"מ, טעם הדגן שבמרק חשוב עיקר יותר מטעם הבשר שמין דגן חשוב מכל המינים.

וכאשר יש לו טעם עצמי מבואר במ"ב [סקי"ב] שאינו יכול להטפל ולהגרר אחר נותן טעם השני בין להפקיעו מברכתו הראשונה דהיינו הטעם העצמי שלו, ובין למנוע ממנו להחיל עליו שמו, דהיינו שכשמבשל עם בשר וירקות לא יפקיע ממנו ברכתו, ומאידך כשזה מי חומץ וכדו' אינם טפלים לירקות לקבל טעמם. ורק לדעת הא"ר כשהשני חשוב טפי מקבל שמו. ובשעה"צ [סק"כ] מבואר שכאשר נכנס תחלה טעם הירקות ורק אח"כ טעם אחר אפשר שלכו"ע כבר א"א להפקיע ממנו שם מי שלקות. בשעה"צ סקס"ו מבואר שכשגם אוכל לפחות כשאין עיקר השתיה, המשקה טפל אליו ואינו מברך עליו, אמנם בפשטות נראה מהרא"ה שביאר כן שהוא דין מיוחד, וכעין מש"כ הריטב"א שכיון דמגופיהו קאתי הוא טפל אליו, וא"כ יל"ע עד איזה שיעור נחשב שיטפל אליו.

1. מיץ תפוזים טבעי, וכן מיץ גזר טבעי.

1. בריך על היין, אח"כ הביאו לפניו מיץ תפוזים טבעי האם מברך עליו שהכל.
2. שותה אותו בתוך הסעודה האם צריך לברך עליו.
3. בישל מרק ירקות, אכל ממנו מעט מאיזה שיעור מברך ברכה אחרונה.

מבואר בביה"ל ד"ה בתוך הסעודה שלמרות שמי פירות שנשרה בהם נחלקו הרשב"א והרא"ש אבל לענין תוך הסעודה לכו"ע מברך עליו כי אינו נחשב לענין זה כמשקה, והרי"ז כפירות שבכל מצב מברך עליו בסעודה, וכ"כ בפמ"ג רי"א משב"ז סק"ו דין ד', וביותר שלדעת החזו"א כל מיץ תפוזים גם מאחר ועיקרו עומד למיץ, ורוב הולך לזה שבזה לכו"ע נחשב כפרי, גם עצם מהותו מאחר וכאשר הוא נסחט, כולו נכנס לתוכו הרי הוא כטרימט, וא"כ יחשב כאכילת הפרי. - ולענין ברכה אחרונה במי שלקות האם בכזית או רביעית, עדיין שו"ת חת"ס מ"ה, אגרו"מ ח"א ע"ה. - ובמ"ב מבואר לענין פוטר משקין שאת זה אינו פוטר, וכע"ז בא"ר קנ"ח סק"ה, ולענין אם נחשב כטיבולו במשקה גר"א קנ"ח ס"ה.

2. עגבניה ירוקה שקשה לאכלה אבל רגילים לאכול אותה.

1. האם מברך עליה אדמה או שהכל.
2. מנגו, אבוקדו, אגסים, וכל מיני פירות גמורים בגודלם אבל עדיין קשים לאכילה מה מברך עליהם, - בישל אותם ועי"ז נתרככו, אבל מצד טיבם אין דרכם בבישול.
3. לימון חי האוכלו או מוצצו מה מברך עליו. - וכן תפוחי גרנד מה מברך עליהם כשהם מבושלים, וכשאכלם חיים. - והאם תלוי בדרגת חמיצותם. - ומה מברך על תפוזי מבושלים, ואפויים.
4. חצילים וכדו' שרק ע"י שכובשים אותם נאכלים, חתכו אותם חיים לחתיכות קטנות מערבם בתוך סלט ירקות, מה ברכתם. - אתרוגים מרוקחים מרים או מתוקים, מה מברך עליהם.
5. חרין שחתוך לחתיכות קטנות, או מרוסק, טחון, מגורד, כשניכר מהותו, או לא ניכר מה מברך עליהם, ומה מברך עליהם בליל הסדר. - וכן פלפל חריף, ציפקה וכדו' כשאכלן בפני עצמם מה מברך עליהם. - והאם תלוי מאיזה מדינה מגיעים חריפים אלו.
6. פלפל ממולא באורז, כשאוכל את הפלפל בפני עצמו מה מברך עליו. - וכן דגים וכדו' שנתבשלו או נאפו ביחד עם עגבניות, אוכל את העגבניות בפני עצמם מה מברך עליהם.
7. פירות וירקות שבקופסאות שימורים מה מברך עליהם.
8. בישל, טיגן, ענבים, תמרים, צימוקים, אגוזים, שקדים, מה מברך תחלה וסוף. - בסוף הבישול שפך עליהם שוקולד, או סוכר, או דבש, וקיבלו טעם טוב מה יברך עליהם.

כשמחמת חריפותם אינם נאכלים חיים כשחיים מברך שהכל, כמבואר במ"ב סק"ה, אבל כשנאכלים חיים רק ע"י פת, דן במ"ב שם ובשעה"צ האם מחמת זה כשאוכלם לבדו נחשב שלא כדרכו. וכן כאשר מחמת מרירותם או חמיצותם אין ראויין לרוב בנ"א כמבואר במ"ב סק"ב. ויל"ע האם כאשר מחמת שהם קשים לע"ע אינם ראויין. - אבל עצם זה שרוב בנ"א אוכלים אותו מבושל אבל הוא טוב גם חי אינו מפקיעו מברכתו שהוא חי, כשהרבה בנ"א אוכלים אותו כן, כמבואר במ"ב סק"א. אמנם בשעה"צ סק"ב דן שלדעת המג"א לענין ברכתו כשהוא חי אפילו מיעוט בנ"א אוכלים אותו חי מברך עליו ברכתו. - אבל כשכל דרכו להאכל מחמת צורת הנאתו רק בתערובת מבואר בסט"ז שכשאכלו לבדו מברך שהכל. - ובביה"ל ד"ה שטובים כתב בשם הח"א שאם אין דרך בנ"א באותו מקום לאכלו חי, אפילו אם הוא טוב להאכל חי שלא ע"י הדחק מברך עליו שהכל - אמנם יש לעיין שאם כל הטעם בכל אלו שלא נטעי אדעתיה דהכי, א"כ יש לדון שגדר הברכה יקבע לפי המקום שנטעו ואם במקומות אלו רגילים לאכול גם דברים חריפים מאוד ישאר עליהם ברכתם ולא לפי המקום שעכשיו דנים עליו. - וכשנאכלים חיים ומבושלים אפילו אם אין רוב אכילתם ע"י בישול מתבאר בביה"ל ד"ה על אותם שכל שאינם נפגמים בבישול מברך עליהם ברכתם, ובזה עצמו מתחלק כי יש אופנים שכמתבשלים בפני עצמם נפגמים ומברך שהכל, אבל כשמתבשלים עם התוספת אינו נפגם, ומטרת הבישול הוא גם בשביל הירק עצמו, שבכה"ג מבואר במ"ב [סק"ז, ובסק"ז] שנמדד לפי בישול זה ולא לפי בישול עצמי. וממילא בפלפל וכדו' יהיה תלוי האם עיקר

המטרה להשביח את המלוי או הנאפה עמו, או להשביח את עצמו. – ובגר"ז [סט"ז ובסב"נ] כתב שגם אם ירד מחמת בישול סתם ואח"כ טיגנו בדבש וכדו' חזר למעלתו. – וכאשר אין דרכו כלומר שהוא נפגם גם לענין ברכה אחרונה מבואר בג"ר אפילו בז' מינים כמבואר במ"ב סק"ה. – ולענין מי שלקות מבואר בשעה"צ סק"ס שאינו תלוי לפי כללי כבישה וכדו' אלא לפי הענין עד כמה נתן בו טעם, ולכאורה ה"ה לענין להוריד ממנו מעלתו שלא יחשב כחי, תלוי בדרגת ביטול הטעם, בין לענין בישול, ובין כבישה, ואינו תלוי בהגדרת שם בישול וכבישה, ולא גרע מבישול עצמו כשיורד ע"י בישול במים ולא ע"י בישול עם מאכל אחר שמתחלק לפי הענין.

ח. קליפות של תפוזים ממותקים, או מסוכרים. וכן קליפות תפוחים.

1. מה ברכתם, לכתחילה, ואם בירך עליהם העץ.
2. תפוחים אגסים מיובשים מה ברכתם.
3. תפוזים שנשחטו היטב, מה מברך על השאריות שנשארו בתפוז, וכן קליפות לבנות של התפוזים, קליפה הדקה של הבוטנים, קילף צנון בצורה דקה מאוד, ורוצה לאכול את הקליפה, כשנאכלים בפני עצמם מה ברכתם.

נחלקו האחרונים לענין קליפות ובמ"ב סק"ט הכריע שהכל, ובדיעבד יצא בברכתו. ובחזו"א ל"ג סק"ב כתב שאפילו שהרבה הולך לאכליה אחרי תיקון אבל הנזק הוא הרבה יותר, אמנם קליפות בטנים וכדו' אלו שבדרך כלל נאכלים עם הפרי עצמו יש לדון שמחמת כן נחשב כחלק מהפרי ואפילו כשהוא לעצמו ישאר בברכתו או שהוא רק טפל אליו וכשהוא לעצמו לא יהיה עליו ברכתו. מלבד אלו שנאכלים עם הפרי כי זהו עיקר צורתו, וכמבואר במ"ב ר"ג סק"י לענין קליפת הצנון.

ט. גרעיני אגסים, תפוחים.

1. כשאכלם מיד אחרי אכילת הפרי, האם מברך עליו.
2. גרעיני אבטיח, חמניות, דלעת, מילון, כשאכלן בפני עצמם מה ברכתם.
3. אכלם עם הפרי, אחיו, או אחרי פרי אחר מאותו המין, מה מברך עליהם.
4. האם יש חילוק בין אם נתכוין בשער הברכה עליהם, או לא.
5. קלו אותם ונמכרים כך, או שקלה אותם בבית מה ברכתם.
6. אכל סתם את הגרעינים של האבטיח או מילון שבבית בפנ"ע ובירך עליו כברכת הפרי האם יצא.

דעת המחבר שהמתוקים נחשבים כעיקר הפרי, וכן אם רק החך נהנה מהם כמבואר במ"ב. המרים אחרי תיקון שהכל, ובמ"ב מבואר שהרבה אחרונים חולקים על המחבר וסוברים שאינו נחשב כעיקר הפרי ומרץ אדמה, ואם אוכל אחר הפרי מסתבר שטפל לפרי. ומבואר בשעה"צ סק"ג שהטפילות הוא לכו"ע. – עוד מבואר במ"ב שגם לדעת החולקים על המחבר מ"מ כאשר נוטעים ע"ד כן מברך כמהו. – אמנם יש בזה חילוק בין גרעיני אבטיח וכדו' הנמכרים שמגיעים מזון שנשעו אדעתא דהכי לבין מי שיקלה אותם בבית מהרגיל שקנה. – אמנם גם לדעת החולקים הרי יורד רק לדרגת אדמה. – ומ"מ יש לדון באלו שאינם נאכלים רק ע"י קליה וכדו' שזה גם לדעת המחבר נחשב אינו נאכל, וממילא יורד לגמרי בדרגה, ועוד שאם כל מהותו אינו נאכל אלא בפני עצמו ולא עם הפרי, אפשר שנחשב לפרי בפני עצמו, וכאשר הוא חלק מהפרי והוא אינו עיקר אפילו שיש לו חשיבות אולי יורד לכו"ע. – ומש"כ המ"ב שאם אוכל אחר שאוכל הפרי, האם דוקא כשהוא חלק ממנו. או מפרי אחר ג"כ, דן בשד"ח אס"ד ברכות א' כ"א. ובעצם מתחלק לכמה דרגות אוכלם עמהם אוכלם אחר הפרי שע"ז כתב השד"ח שאינו מברך, אבל עדיין נחשב כחלק מאכילתו, אבל עדיין יש לדון אם אוכל מפרי אחר של אותו המין, או פרי כזה שאין בו כלל קשר כגון גרעין משמש וכדו' שאין כל רגילות לאכלו אחריו שאולי לא שייך בו טפילות. – ואם בירך עליהם העץ ואדמה האם יצא כמש"כ המג"א ר"ו סק"א לענין פרי שלא נגמר דמ"מ הרי הוא פרי העץ. ובחיד"א יוסיף אומץ כ"א כתב שאין מברכים עליו שהחיינו דאינו פרי. אבל לדעת הסוברים שרק ירד דרגה א"כ בהכרח שרק ירד ממעלתו אבל שם פרי עליו. – ואם בירך תחלה על הפרי ולא כיון כלל על הגרעין האם יתחלק אם אכלו מיד או לא כי אז רק יצא וכשהוא ביחד הוא חלק ממנו ולכן הוא ברכתו. והאם מספק או למעלה יקדים שהכל או שכאן הוא טפל במהותו. – ואם כמש"כ הגר"א, והמאמר מרדכי ועוד, שיוורד בדרגה, י"ל שכשם שבגרעיני הפירות נחתנין בהו דרגא מברכת בפנ"ע לבפנ"א, אף גרעיני דלעת ואבטיח יש להורידם מברכת בפנ"א לשהכל.